Ára: 130 FORINT

64. évf. 12. szám 2009. július 1. Támmuz 9. 5769.

ÚJ ÉLET

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

A magyar zsidó mártírok emlékművénél
a Raoul Wallenberg Emlékparkban
(Budapest VII., Wesselényi utca 5.)
2009. július 5-én, vasárnap délelőtt 9.30 órakor

megemlékezést

tartunk, melyre Önt és b. családját tisztelettel meghívjuk.
Zoltai Gusztáv,
az Emanuel Alapítvány titkára

DARVAS ISTVÁN RABBI

Áldás és átok

(Chukát-Bálák)

Két, külön-külön is rendkívül olvasmányos hetiszakaszt olvasunk július első szombatján. Szó esik majd a vörös tehénnel kapcsolatos előírásokról, melynek kapcsán tájékozódhatunk a tisztaság és tisztátalanság kérdéséről. Végső búcsút veszünk Mirjámtól és Árontól, kiderül, hogy Mózes és Áron milyen körülmények között vesztették el a lehetőségét, hogy beléphessenek Kánaán földjére, hallhatunk mérges kígyókról és rézkígyóról egyaránt, sikeresen megvívott háborúk történetét ismerhetjük meg, és végül, de nem utolsósorban megtudhatjuk azt is, hogy miként változott az átok áldássá. *„Ez a tannak törvénye, melyet az Örökkévaló parancsolt, mondván: Szólj Izrael fiaihoz, hogy hozzanak hozzád egy vörös tehenet, épet, amelyen nincs hiba, amelyre még nem jött járom.”* (19,2)

A lublini Látó szerint nemcsak a pászuk által említett állatra vonatkozik a mondat, hanem minden egyes emberre, hiszen csak azokról mondható, hogy a lelkében „nincsen hiba”, akikre nem „jött járom”. A Tóra igája gazdagítja az emberek személyiségét, de ez az egyetlen vállalható teher, a többitől célszerű a lehető leggyorsabban megválni, és csak olyan tevékenységet folytatni, amely nem súlyként nehezedik az emberre, hanem örömöt szerez neki.

A heti ikerszidra második felének két főszereplője Bálák, az uralkodó, illetve Bileám, a felbérelt próféta, aki azt kapta feladatul, hogy átkozza meg Izraelt. Kettejük kapcsolatát jól jellemzi a következő bölcs felismerés: *„Kol hámechábed et chávéro bisvil mámon, szof seniftár mimeno bekálon”*, azaz mindenki, aki pénzért barátkozik társával, végül szégyenben válik el tőle. Az uralkodó nagyvonalú ajánlattal csábította a rosszra egyébként is könnyen kapható Bileámot: *„nagyon megtisztellek téged és mindent, amit nekem mondani fogsz, megteszek; csak jöjj el, kérlek, átkozd el értem ezt a népet”* (22,17). A későbbiekben ellenben arról olvashatunk: *„áldozott Bálák marhát és juhot, és elküldte Bileámnak”* (22,40). Ezzel kapcsolatban jegyzik meg mestereink, hogy a szintén *róse* Bálaktól eltérően „a cádikok keveset mondanak, de sokat tesznek”. Példaként hozzák Ábrahámot, aki vendégeinek ennyit mondott: „hadd vegyek egy darab kenyeret, hogy felüdítsétek szíveteket, azután elvonulhattok” (1Mózes 18,5), viszont utána Sárát lepénykészítésre utasítja, majd „vett vajat és tejet, meg a fiatal marhát, melyet elkészített és elébük tette” (uo. 8). Nem tűnt kudarcra ítélt gondolatnak a próféta felbérlése, lévén Bileám elismert „szakember” volt, miként a midrás is megállapítja: „Isten Mózest rendelte Izrael fölé, Bileámot pedig a világ népei fölé”. Az Örökkévaló először megtiltja a gaz prófétának, hogy elinduljon, azonban később módosít utasításán: *„És eljött Isten Bileámhoz éjjel és mondta neki: Ha téged meghívni jöttek a férfiak, kerekedjél föl, menj velük; de csak azt a dolgot, amit én neked mondani fogok, azt cselekedjed”* (22,20). Vajon miért változtatott a Szent Áldott Ő eredeti elgondolásán? Először megpróbálta visszatartani Isten a gonosz küldetéstől, azonban látta, hogy mi lakozik szívében, és emiatt hozzájárult „küldetéséhez”, ami igazolja a talmudi (Mákot 10b) bölcsességet, miszerint „azon az úton vezetik az embert, melyen haladni kíván”. *„Azért most jöjj el, kérlek, átkozd el értem ezt a népet, mert hatalmasabb nálam, talán meg bírom őt verni, és elűzöm az országból: mert tudom, akit megáldasz, az áldott, és akit elátkozol, az elátkozott”* (4Mózes 22,6).

A pászuk második felében van a probléma forrása, ugyanis az érthető és elfogadható, hogy megrettent Bálák a közeledő ellenséges hadseregtől, és bár nem kellemes olvasni, de az ellen sem lehet különösebb kifogásunk, hogy átkot kért Izrael népére, az azonban nehezen magyarázható, miért nem a sajátjaira kért áldást, hiszen a pászuk zárógondolatából kiderül, tudta jól: akit Bileám megáld, az áldott lesz. Ezzel mit sem törődve, az áldás lehetőségét és jelentőségét figyelmen kívül hagyva a zsidókra kért átkot, és ezzel elindította a lavinát, mely végül is maga alá temette.

E szemlélet elkerülhetetlenül bukásra van ítélve, rövidebb-hosszabb ideig kiválóan lehet érvényesülni „átkok” alkalmazásával, rosszindulattal, mások folyamatos kritizálásával, de az átmeneti sikereket az eszmélés keserű időszaka követi, hiszen az ilyen embernek sem ideje, sem elegendő energiája nem marad az általa esetleg helyesen látott bajok megoldására, és ezzel szembesülve az örök kritikus/intrikus szánalmas szerepébe szorulva lesz kénytelen leélni életét. Ennél lényegesen kellemesebb és célravezetőbb csendben DOLGOZNI.

Szégyen és gyalázat a Duna-parton!

Füstbombák és „hazafias” dalok a kegyeletes megemlékezés környékén

Minden jóérzésű – nem csak zsidó – ember megdöbbent a hír hallatán: a pesti Duna-parton ismeretlenek disznólábakat tettek a 2005-ben felavatott installáció cipőibe. A hatvan pár korhű, vasból készült lábbeli (Cipők a Duna-parton) talán a műfaj egyik legmeghökkentőbb mementójának tekinthető. Célja egyrészt a figyelemfelkeltés, másrészt az emlékezés, emlékeztető ott, azon a helyszínen, ahol 1944/45-ben embereket lőttek a vízbe: zsidó családokat, kisgyerekeket, de zsidómentőt, vagy akár csak véletlenül arra járó, szánakozást mutató kereszténytt is.

Úgy állnak ott a kompozíció cipői, elnyűtt bakancsok, női és gyeklábbelik, ahogyan parancsra ki kellett bújni belőlük, hogy a német praktikum okán még hasznosíthatóak legyenek. Többet értek az emberi életnél...

Ezek csak tárgyak, de a jelképet, az áldozatok emlékét, magát a zsidóságot, a vallásos és nem vallásos érzületet, a túlélők gyászát gyalázták meg ismeretlenek, és ne tűnjek túl pesszimistának, de azt mondom, a tettesek vélhetően sosem lesznek felelősségre vonva. Még egy ejnye! erejéig sem.

A helyszínre, a Kossuth tér és a Lánchíd közti rakpartra hívott csendes demonstrációra *Suchman Tamás* parlamenti képviselő. A kora esti időpontra szóló invitálás sokakat megmozgatott, virágokkal, cipőtisztításra alkalmas tárgyakkal, mécsesekkel jöttek, hogy ezen a módon is kifejezzék együttérzésüket, tiltakozásukat.

Disznólábak helyett virágok

A létszámot felbecsülni sem tudom, és az ezzel kapcsolatos adatok sokfélék. Egy biztos: tömeg volt. Ameddig a szem ellátott, emberek, köztük nagyon sok fiatal, középkorú tette le a kegyelet szimbólumait, állt meg egy percre a Cipők előtt, hogy emlékezzen.

Részt vettek a demonstráción (a teljesség igénye nélkül) természetesen a parlamenti pártok képviselői is. Az MSZP részéről: *Horváth Csaba* és *Hagyó Miklós* főpolgármesterhelyettesek, *Mandur László, Lamperth Mónika, Szabó Zoltán, Molnár Csaba, Szanyi Tibor, Steiner Pál* és *Mécs Imre,* a Fideszt a kerület polgármestere, *Rogán Antal,* az MDF-et *Herényi Károly,* az SZDSZ-t pedig *Kuncze Gábor* képviselte. Eljött *Lomnici Zoltán,* a Legfelsőbb Bíróság volt elnöke, *Gulyás Kálmán* és *Arató Gergely* államtitkárok, megjelent *Kapolyi László* (SZDP), *Pajor Tamás* (Hit Gyülekezete), *Vincze Mátyás* (MTI). A Mazsök képviseletében *Ács Tamás,* az OCÖ nevében *Kolompár Orbán* elnök, a diplomaták közül *Aliza-Bin-Noun,* Izrael Állam magyarországi nagykövete, a társegyházak prominensei közül *Iványi Gábor* (MET, Wesley János Teológiai Lelkészképző Főiskola), valamint *Donáth László* evangélikus lelkész jelent meg. A fővárosi és vidéki hitközségeket elnökeik képviselték: *Freund Jenő* (Miskolc), *Tordai Péter* (Frankel Leó út), *Gervai László* (Hunyadi tér), *Markovits Tibor* (ORZSE), *Erdélyi Miklós* (Hódmezővásárhely). Eljöttek rabbik is: *Kardos Péter, Schőner Alfréd, Deutsch László, Frölich Róbert* és *Verő Tamás,* valamint kántoraink közül *Klein Ervin, Fekete László, Vencel György* és *Kardos László.*

Suchman Tamás időutazásra kérte a megjelenteket, történelmi visszatekintésében kronologikus sorrendben szólt a megszülető – egyáltalán megszülethető! – zsidótörvényekről, melyek törvénytelenséget hoztak több százezer ember számára, utalt arra is, hogy azokat a folyó túlsó partján álló Sándor-palotában készítették elő, és ettől a helytől nem messze, a Parlamentben szavazták meg. Elmondta, a kivégzések idején az épület ablakai nem voltak nyitva, ahogy ma is zárva tartják azokat. A szónok hozzátette: azóta sincs Magyarországnak olyan törvénye, amely az áldozatok méltóságát visszaadná, de olyan törvény sincs, amely a túlélőket és a hozzátartozókat védené.

Dolgunk van ma Magyarországon, hangsúlyozta a politikus, az, hogy Magyarország becsülete olyan legyen, mint amilyennek egy 21. századi európai uniós országénak lennie kell.

Legyen időnk egymásra, javasolta Suchman, hallgassuk meg, becsüljük, toleráljuk a másikat, olyan országban kell élnünk, ahol ember embernek farkasa ne lehessen, ne legyen. Emlékeztetett Radnóti Miklósra, a mártírhalált halt költőóriásra, akinek özvegye a közelben él, és kifejezte sajnálatát, hogy ha az idős asszony kitekint az ablakán, gyakorta láthat fekete bakancsos, formaruhás alakokat, s ez nyilvánvalóan rémülettel tölti el, olyan időkre emlékezteti, amelyeket semmilyen módon és formában nem lenne szabad felidézni.

Feldmájer Péter, a Mazsihisz elnöke arról beszélt, hogy a budapesti mészárlások előtt néhány évvel a magyar csendőrök és katonák Újvidéken ezreket lőttek a Dunába. Kijelentette, ma Magyarországon sokan

(Folytatás a 2. oldalon)

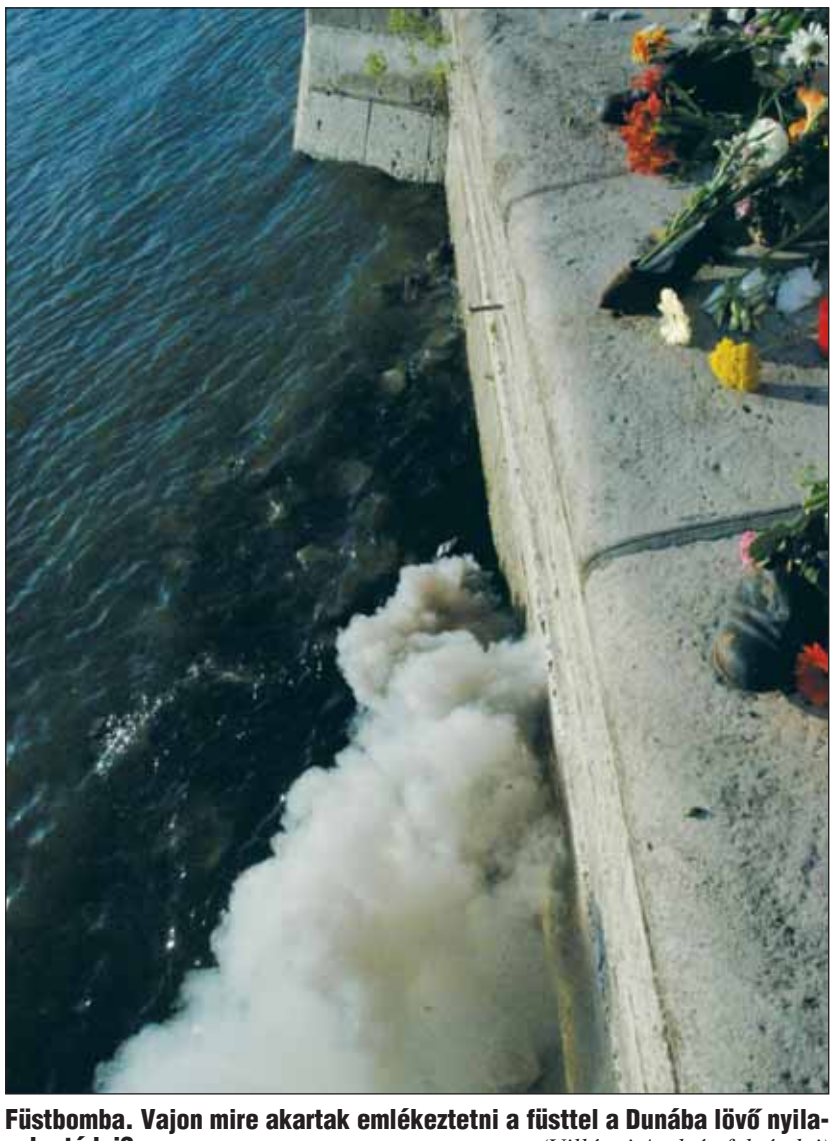

Füstbomba. Vajon mire akartak emlékeztetni a füsttel a Dunába lövő nyilasok utódai? *(Villányi András felvételei)*

9 770133 135009 09012

Mártír-istentiszteletek 2009

Nyíregyháza

Az elmúlt években megszokottól eltérő megemlékezést tartottak a holokauszt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei áldozatairól. Korábban a hagyományosan tíz órától kezdődő önkormányzati ünnepség gyér látogatottsága mellett a szavalaton, megemlékező beszéden és zeneszámon túl csak a protokolláris koszorúzások kaptak szerepet, ezután a megemlékezés a zsidótemetőben folytatódott. Idén azonban jóval nagyobb létszámban jelentek meg a városlakók már a tíz órai rendezvényen is, az Eötvös Károly Magyar–Izraeli Baráti Kör szervezésének köszönhetően. A megszokottól eltért ezúttal *Lengyel Károly* független önkormányzati képviselő lentebb olvasható beszéde is.

Ezt követően mintegy háromszázötven főből álló menet indult a temetőbe a nyíregyházi utcákon. A tömegben „A holokauszt az emberiség szégyene” feliratú táblák voltak láthatók.

A gyászistentiszteleten *Frölich Róbert* főrabbi emlékeztetett arra, hogy a zsidó hit szerint két Jeruzsálem van, a mennyei és a földi. A mennyeiben minden megtalálható, még az is, ami egyelőre a földiből hiányzik. Így van ott Szentély és a Tóra által előírt hétágú menóra is, melynek lángjai emlékeztetnek a mártírhalált szenvedettekre.

A Mazsihiszt *Feldmájer Péter* elnök, a város önkormányzatát pedig *Csabai Lászlóné* polgármester képviselte.

Tóth-Ábri Péter

Lengyel Károly beszéde:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Emlékezők! Kell-e politikusnak beszélni azon a rendezvényen, melyet a soá, Nyíregyháza zsidó lakosságának tömeges deportálása és megsemmisítése emlékére tart a zsidó hitközség és a város immár évek óta? Emlékezni a történész és a művész tud jól. Én most mégis szót kérek területileg is érintett képviselőként, hiszen van idő, amikor várják is, kell is, hogy megszólaljon a politikus. Én megszólalok, és azt állítom, hogy lám, a mementó csak akkor ér valamit, ha megelőzte azt a szembenézés, a döbbenet, a megbocsátás és a megnyugvás. Kérem, vegyük észre, hogy Magyarországon ez még mindig várat magára.

Mivel kell szembenézni? Hát azzal, hogy zsidó honfitársainkat gyakorlatilag nem a gonosz német csapatok hajtották el Auschwitzba, hanem buzgó magyar csendőrök szedték össze őket nagyon hamar, embertelen és könyörtelen módon. Ezzel a halálos gépezettel szemben a magyar lakosság jelentős – nagyobbik – része nemhogy nem tiltakozott, hanem egyenesen örömmel támogatta, volt, aki vagyonszerzés céljából, és volt, aki egyszerűen csak gyűlöletből, a gonoszság ideológiájától hajtva.

Nem beszélünk erről, családokban ez nem téma. Igen, volt akkor is, aki a menetet nézve sírt. És volt több, aki tapsolt, és volt sok közönyös, mint akár az itt elmenő járókelők is. És majdnem mindnyájunk családjában, nagyszüleink, rokonaink közt higgyék el, van mindegyikükből.

Eközben Dániában a németeknek két nap után vissza kellett vonniuk a sárga csillag viselésére kötelező rendeletet, mert először a dán király tette fel, mondván, hogy itt minden dán ugyanolyan, mint a másik, és őt követte egész Dánia. Dániában a náciknak átadott zsidók száma nulla volt, mert kicsempészték őket Svédországba.

Ezzel kell szembenézni. És ezért kell bocsánatot kérni, és örüljünk, hogy egyáltalán van kitől. Persze tudom, most húzogatják a szájukat néhányan, és azt mondják: minek annyiszor bocsánatot kérni, hát állandóan bűntudatunk legyen?

Bocsánatot elég lenne kérni talán egyszer is. De azt csak a szembenézés döbbenetével lehet megtenni, mert annak a bocsánatkérésnek őszintének kell lennie. Hadd olvassak fel ezért itt egy részletet egy túlélő nyírbátori nénivel általam készített interjúból, egy töredéket: „Apámnak volt egy öccse, akinek volt két szerencsétlen angolkóros kislánya. Volt még egy nagyfiú, egy 16 éves, meg egy 12 éves kisfiú is. És azok kivételezettek voltak, mert apám öccse még 42-ben a Don-kanyarnál hősi halált halt. Úgyhogy ezeknek nem kellett volna elmenni. Kikísértek bennünket az utcára – mert oda kellett kimenni –, és az a két szerencsétlen kislány is kijött, akik angolkórosak voltak, és ahogy elköszöntünk, nagyon sírtak. A csendőr odament, beléjük rúgott, azt mondta: Pont ezeket a szerencsétleneket hagyják itt, ezek szaporodjanak, nem elég bajunk van velük! Azt mondta apám sógornője a nagyfiának: Bandi, eredj be, tegyél minden gyereknek egy kis váltóruhát, meg a kenyeret csomagold be, gyere, üljünk fel a szekérre és menjünk. Milyen életünk lesz itt nekünk, ha már így rugdossák ezt a két szerencsétlent. És eljöttek velünk, nem maradtak otthon. Egy sem jött közülük haza. Egyetlenegy sem...”

Ezek után nekünk nem marad más hátra, mint hogy alázatos szívvel Önök elé álljunk és kérjük Önöket, hogy bocsássanak meg nekünk. Bocsássák meg, hogy akár fegyverrel is nem álltunk ellen annak a hatalomnak, amely Önöket, honfitársainkat a halálba küldte. Bocsássák meg, hogy ezek után az események után ma még mindig félnivalójuk van ebben az országban. Bocsássanak meg, kérem!

Miközben ma Szegeden tanácskozik a magyar szélsőjobboldal, és új időket emleget, addig Nyíregyházán és az országban sok demokrata polgártársammal együtt azt mondom, hogy ez a generáció elhatározta, nem nézzük tétlenül a régi idők, a történelem szörnyeinek újraélédését. Magyarország és Nyíregyháza békeszerető többsége nevében mondhatom, hogy nem fogjuk tűrni utcáinkon gárdák, halálbrigádok masírozását és honfitársaink megfélemlítésére vagy megsemmisítésére irányuló terveik megvalósulását.

Kérem, mondják velem együtt: Nem, soha többé, nem, soha többé, nem, soha többé!

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Kecskemét

A temető mártírcsarnokában emlékeztek meg a holokauszt áldozatairól. A több mint 1200 márványba vésett nevet tartalmazó fal előtt prof. *Grósz Andor* elnök köszöntötte a megjelenteket, közöttük *Feldmájer Pétert,* a Mazsihisz és *Feldmájer Sándort,* a nagykőrösi hitközség elnökét.

Zucker Immánuel kántor nyitóimája után *Róna Tamás* rabbi szólott a kecskeméti zsidóság dicső történetéről, arról, hogy az itt élő másfél ezres közösség három zsinagógát, iskolát, kórházat tartott fenn, és tagjai a város életének központi, segítőkész polgárai voltak.

Idézte a Kecskemétről elszármazott *Birnfeld Sámuel* szegedi főrabbi koncentrációs táborban írt szavait, aki sohasem szűnt meg hinni a magyar kultúrában, ő volt az, aki lefordította a Biblia nyelvére Petőfi Sándor János vitézét, mégis pusztulnia kellett.

Grósz Andor felidézte a zsidó munkaszolgálatosok szörnyű sorsát, és felhívta a figyelmet arra, hogy még ma is vannak, akik büntetlenül tagadhatják a holokauszt megtörténtét.

A megemlékezés végén a legidősebb résztvevő, *Zinner Árpádné* vezetésével közösen mondták el az ősi gyászimát, a kádist.

Cegléd

Steiner András, a helyi közösség képviselője köszöntötte a megjelenteket, köztük *Feldmájer Pétert,* a Mazsihisz elnökét, valamint a katolikus és a református egyház lelkészeit.

Zucker Immánuel kántor nyitóimája után *Róna Tamás* rabbi idézte fel a valaha volt nagy létszámú kile múltját és a pusztulás éveit. Utalt arra, hogy az akkor élt ceglédi zsidó polgárok egyszerre voltak lelkükben teljes egészében magyarok és zsidók, és ezt az érzést az elszenvedett szörnyűségek sem törölhették ki a túlélőkből.

A megemlékezés végén a legidősebb résztvevő, *Heisler László* vezetésével közösen mondták el az ősi gyászimát, a kádist.

Az eseményen részt vett *Steven Geiger,* a MENSCH alapítvány elnöke is.

Sárbogárd

A temetőben lévő emlékműnél a városból és a környékbeli településekről elhurcolt és legyilkolt zsidó emberekről *Deutsch László* főrabbi gyászbeszéddel és gyászimával emlékezett meg. A kádis után *Lack Norbert,* az esemény szervezője mondott beszédet, majd *Agyagási István* református és *Bojtos Attila* evangélikus lelkész fejezte ki együttérzését az áldozatok miatt.

Kispest és Pestlőrinc

A kispesti temetőben a *Deutsch László* főrabbi és *Doff Imre* főkántor által vezetett szertartáson idézték fel a két városrészből elhurcoltak, a fasizmus áldozatai emlékét. A gyászistentiszteletet megtisztelte jelenlétével *Streit Sándor,* a BZSH elnöke is.

(Folytatjuk)

Portugál életmentők

Portugália nemzeti ünnepe alkalmából *Francisco Henriques da Silva* nagykövet köszöntötte a megjelenteket a Hotel Intercontinental Dunapartra néző falán lévő bronztáblánál, amely *Sampaio Garrido* és *Teixeira Branquinho* diplomaták hősi cselekedeteire emlékeztet. Beszédében vázolta a második világháború borzalmait, a hatmillió zsidó elpusztítását a különböző náci koncentrációs táborokban, de szólt azokról a bátor emberekről is, akik életük kockáztatásával zsidókat és más ellenállókat mentettek meg.

Ezen a helyen a világháború alatt a Ritz Szálloda állt, abban működött a portugál követség, melynek a fenti két diplomatáját a Jad Vasem az Igaz Ember címmel tüntette ki.

A Mazsihiszt a megemlékezésen *Schweitzer József* ny. orsz. főrabbi és *Lazarovits Ernő* külügyi vezető, a kiállítás megnyitóján *Egri Oszkár,* a Jogi Osztály vezetője képviselte.

A résztvevők megtekintették a Zsidó Múzeumban a Portugál Nagykövetség és a múzeum által rendezett kiállítást is, amelynek címe: Megmentett életek.

Kész a Hermann Lipót Idősek Klubja

A Budapesti Zsidó Hitközség 6,3 millió forint pályázati támogatásban részesült a Szociális és Munkaügyi Minisztériumtól a Hermann Lipót Idősek Klubja felújítására. A klub a Síp utcai székházban található, naponta 100 fő ellátását biztosítja a főváros egész területéről kóser meleg ebéddel és változatos programokkal.

A rossz műszaki állapotú helyiségekben 2009. május végéig megtörtént az elektromos hálózat teljes cseréje, valamint az energiahatékonyság növelése és a működési költségek csökkentése érdekében új nyílászárókat építettek be. A BZSH saját forrásaiból kicserélték a padlót is. A hitközség alapvető feladatát képező szociális és karitatív feladatok ellátása a továbbiakban is legfontosabb céljaink egyike. A most záruló felújítással a klub biztosabb és barátságosabb környezetben várja régi és új tagjait.

Szégyen és gyalázat a Duna-parton!

(Folytatás az 1. oldalról)

várnak arra, hogy erős legyen a demokrácia, olyan, amely megfelelő törvényeket hoz, és képes végre is hajtatni azokat. Közölte, szükség van ezekre, ugyanakkor be kell tartani a régieket is. Feldmájer Péter azt is kijelentette, hogy ma Budapesten él egy olyan ember, aki több ezer embert lövetett a Dunába, de Magyarország több más állammal ellentétben nem képes kiadni a bűnöst.

A Mazsihisz-elnök elmondta, az egybegyűltek csak annyit tehetnek, hogy megtisztítják a vascipőket. Hangot adott annak a véleményének is, hogy akik disznólábakat helyeztek el a szoborkompozícióba, azok nemcsak a halottak emlékét, hanem a saját vallásukat is meggyalázták.

Beszéde végeztével az elnök, valamint *Zoltai Gusztáv* ügyvezető igazgató parazsat tett a Duna-parti cipőkbe, hogy szimbolikusan (a hagyományos kásrut szokásai szerint, amikor tisztátalanná válik valami) megtisztítsa azokat, és ily módon is végtisztességet adjon az áldozatoknak.

Az esemény részeként a Holokauszt Dokumentációs Központ adattárából közel 100 nevet (kis töredékét a Dunába lőtteknek) olvasott fel *Hegedűs D. Géza* színművész, majd *Balázsovits Lajos* tolmácsolásában Radnóti Hetedik eclogája hangzott el.

* * *

Még a rendezvény elején erős, gomolygó füstre figyeltek fel a megjelentek. Nyilvánvalóvá vált, hogy ismeretlen tettesek több füstbombát helyeztek működésbe a megemlékezés alatt. A rendőrség a helyszínen volt ugyan, de láthatóan nem tett semmit, nem helyszínelt. Vélhetően megelőzően nem tartottak ellenőrzést, különben nem lehetett volna elhelyezni a füstbombákat.

Az esetből okulva térfigyelő kamerát szereltek fel a pesti alsó rakparton lévő Cipők a Duna-parton szoborkompozíció közelében. Milyen kár, hogy ez nem történt meg már a felavatás idején, 2005-ben!

* * *

Kis adalék... Az esemény végén disszonáns látványban lehetett része azoknak, akik a Kossuth téri trolimegálló felé igyekeztek. Azon a téren, ahol egy kis hídon Nagy Imre szobra tekint bizakodóan a jövőbe, árpádsávos zászló libegett, kihangosító ontotta az ott állóknak a lelkesítő hazafias nótákat. No comment.

gál

Gyásznap az ortodox hitközségen

A soá után nem sokkal Mezőkovácsházán emlékeztek meg erről a napról, amelyet kb. abban az időben általános gyásznappá nyilvánítottak. Hosszú ideig irányzatoktól függetlenül az ország valamennyi zsinagógájában, néhai *Katona József* főrabbi idejében a Dohányban is, a vidéki zsidóság deportálásának emléknapján gyászistentiszteletet tartottak. Később csak az ortodoxia tette ezt. A már említett mezőkovácsházi megemlékezésen a gyermekotthon tanítója a Kél molé ráchámim imába olvasta a község elpusztítottjainak neveit, a jelenlévők a földön ülve, zokogva hallgatták a végtelennek tűnő sorolást. A magyarországi ortodoxia főrabbija, *Ráv Mojse Tajvije* elmondotta, hogy régebben Budapesten is így volt szokás. Arról is tájékoztatott, hogy sziván hó 20. gyásznap volt már a háború előtt is. Lengyelországban 1648/49-ben a Hmelnyickij-felkelés nyomán szörnyű pogromok tömegével szedték áldozataikat, nem kímélve aggot vagy gyereket. Az idő múlásával és a lengyelországi zsidóság megfogyatkozásával az emlékezés ereje kissé megfakult. Mivel Magyarországon a zsidók deportálása vidéken ugyanerre az időre esett, természetesnek tűnt, hogy a hitközség vezetése a már meglévő gyásznapon emlékezett meg az elhurcolt hatszázezer mártírunkról. Elrendelték, hogy minden, 15. életévét betöltött és az 55 évet még el nem ért hittestvérünk nemre való tekintet nélkül köteles böjtölni azon a napon. De mivel az idén sziván hó 20-a péntekre esett, csütörtökön a délutáni ima után zsoltárokat recitáltak, majd dróse – a rabbi beszéde – következett méltó helyen, a Kazinczy utcai nagytemplomban. A péntek reggeli ima után elhangzott az Ovinu málkénu és az ilyenkor szokásos betoldások, *Árje Kesztenbaum* sajchet és kántor pedig elénekelte a Kél molé ráchámim gyászdalt. A délutáni mincha imát fél kettőkor mondták el, és – a közelgő szombatra tekintettel – ezzel befejeződött a böjt.

Csütörtök esti beszédében *Ráv Mojse Weiszberger* főrabbi hangsúlyozta: kötelessége megemlékezni a Hmelnyickij-felkelés pogromjának áldozatairól és utána a mi rendkívüli veszteségünkről. Európában 6 millió zsidó esett áldozatul az akkori embertelen rendeleteknek, intézkedéseknek. Talán a legnagyobb szám, amely a történelem során minket ért. A Hágádat idézte: „Az isteni ígéret vigyázta őseinket és vigyáz bennünket. Mert nem csupán egyetlen ellenség készült elpusztítani minket, hanem minden egyes nemzedékben támadnak olyanok, akik vesztünkre törnek, de a Szent – áldott legyen – kimentett bennünket karmaik közül.” Figyelmeztetés lehet ez minden kor gonoszai számára.

Egy tudós rabbi intése szerint aki már sziván hó 20-án számot vet önmagával és szellemiekben készülni kezd az őszi nagy ünnepekre, az jom kippurkor kedvezőbb pecsételésben – megítélésben – részesülhet. Bölcseink szerint Jákob nem halt meg – de hiszen eltemették a Machpéla barlangjában! Igen, de akinek szellemiségét az utókor átveszi, az csak fizikai értelemben távozott körünkből. Ha a mártírjainkra nemcsak emlékezünk, hanem tanulással, a parancsok betartásával követjük szellemiségüket, akkor ők csak fizikai értelemben hunytak el, szellemi értelemben nem sikerült elpusztítani őket.

D. G.

Külföldi kitekintő

• **Charlotte Knoblach,** a Németországi Zsidók Tanácsának elnöke Lipcsében felavatta a zsidó közösségi házat. Az eredetileg betegek ápolására szolgáló épületben a náci uralom idején a Gestapo székelt, majd a háború után a megszálló hatóságok vették igénybe. Knoblach asszony kijelentette, hogy „a ház történelmi változásai a túlélés szimbólumát jelentik”. Az épület átalakítása mintegy 4,5 millió euróba került. A közösségi házban rendezvények lebonyolítására és oktatási célokra szolgáló helyiségeket is kialakítottak, és itt fognak működni a különböző zsidó klubok. Lipcsében és környékén 1200 hittestvérünk él.

• **Joseph Zissels,** az Euró-Ázsiai Zsidó Kongresszus Tanácsának elnöke a közelmúltban látogatást tett Tbilisziben, ahol megtekintette a grúz fővárosban lévő askenázi zsinagóga helyreállítási munkálatait. Az épület felújítását a kongresszus és az amerikai zsidó szervezetek finanszírozzák. A megújhodott templom felavatására várhatóan az őszi ünnepek előtt kerül sor. Az országban mintegy 13 ezer zsidó él, akik főleg Tbilisziben laknak. A grúz zsidók többsége megőrizte a vallási hagyományokat a szovjet időszak alatt is. A vegyes házasságok száma alacsony. A függetlenség kikiáltása után a közösségi élet megélénkült, zsidó iskola létesült a fővárosban, és mintegy harminc zsidó szervezet működik az országban. Izrael és Grúzia között szorosak a politikai és a gazdasági kapcsolatok. Az elmúlt két évtizedben az alijázók száma elérte a 17 000-et.

• **A Párizs melletti** Drancyban a 76 000 deportáltra emlékeztető vasúti kocsi oldalára ismeretlen tettesek horogkeresztet festettek fel. A nácik és francia csatlósaik 1941–45 között tranzitállomásnak használták a tábort, ahol a „végső megoldás” előtt már háromezer személy elpusztult. Az utolsó szállítmány tizennyolc nappal a felszabadulás előtt, 1944. július 31-én hagyta el Drancyt. Az emlékhely létesítését 1976-ban *Slomo Selinger* kezdeményezte, aki Drancy és Auschwitz poklát is megjárta. *Michelle Alliot-Marie* francia belügyminiszter élesen elítélte az antiszemita provokációt és ígéretet tett az elkövetők példás megbüntetésére.

• **Avigdor Lieberman** izraeli miniszterelnök-helyettes és külügyminiszter hivatalos látogatáson Oroszországban járt, ahol találkozott *Vlagyimir Putyin* kormányfővel is. A gazdasági válság ellenére a kétoldalú kereskedelmi forgalom tavaly elérte a hárommilliárd dollárt. A megbeszélés során Putyin egy közös „technológiai alap” létesítését javasolta. A két ország szakemberei már hosszú idő óta együttműködnek az űrkutatásban, fejlődnek a tudományos kapcsolatok az energiagazdálkodás és a nanotechnológia területén is. *Simon Peresz* államfő nevében Lieberman izraeli látogatásra hívta meg az orosz miniszterelnököt.

• **Júniusban rendezték** meg a harmadik caracasi zsidó filmfesztivált, amelyen tizenkilenc alkotást mutatták be. *Silvia Cohen,* a Venezuelai Izraelita Egyesületek Szövetségének (CAIV) kulturális igazgatója kijelentette, hogy a világban mintegy száz zsidó filmszemlét rendeznek, de példaképüknek a hagyományos San Francisco-i gálát tartják. A caracasi fesztiválon elsősorban spanyol nyelvű filmeket mutattak be. A témák között a holokauszt, az arab–zsidó konfliktus és a világ különböző részein élő zsidók helyzete szerepelt.

kovács

Van fogalmad?

B’DIKÁT CHÁMÉC – (héber) annak felülvizsgálása, rendben és alaposan kitakarították-e a kovászost (lásd cháméc) Peszách előtt. A Széder (l. o.) előtti estén végzik, gyertyafény mellett, de minden villanyt meggyújtanak, hogy jobban lássanak. Mivel ilyenkor a zsidó ház/lakás már alaposan ki van takarítva, és nem valószínű, hogy abban cháméc találtatik – szokás 10 kenyérdarabkát különböző helyen, papírba csomagolva elhelyezni, hogy a vizsgálatra elmondott áldás ne bizonyuljon feleslegesnek (Bráchá lövátálá – lásd ott). Másnap reggel elégetik a megmaradt kovászost, beleértve a „megtalált” 10 darabkát (Biur cháméc – lásd ott).

BÉCÁ – (héber) tojás, egy talmudi traktátus neve, valamint egy ókori űrmérték. Egy közepes nagyságú tyúktojás tartalma.

BEDECKEN – (német) befedés. Amikor a vőlegény, úton a Chupa (1. o.) felé, befedi a menyasszony arcát egy fátyollal. Ezzel kinyilvánítja, hogy mostantól ő a felelős asszonya jólétéért. Feltételezhető alapja a bibliai elbeszélés, amelyben Rivka (Rebeka), a második ősanya, befedte arcát fátyollal, amikor a távolban meglátta vőlegényét, Izsákot, a második ősapát (1Mózes 24,65).

BEN-BRIT – (héber) a „Szövetség Tagja” , vagyis körülmetélt, ami a közte és az Örökkévaló közötti Szövetség jele. Vagyis – zsidó. (l. o.)

BENCSOLÁS – elmondani az asztali áldást egy olyan étkezés után, amelyben kenyeret is ettünk (lásd Birkát Hámázon).

BÉN KESZE LÖÁSZOR – (héber) Tisré hó elseje és tizedike közötti időszak, vagyis a Ros Hásáná és Jom Kippur közötti napok, amiket a bűnbánat tíz napjának is nevez a zsidó hagyomány.

BEN-NOÁCH – (héber) Noé fiai (lásd noachiták). A noachiták a világ népei, a bibliai Noé ivadékai; mindenki, aki nem zsidó. Halachikus fogalom, amely szerint míg a zsidókat 613 parancsolat kötelezi, addig más népek fiai, ha betartják a hét alapvető parancsolatot, akkor igaz embereknek minősülnek. A hét parancsolat, ami a noachitákat kötelezi: bálványimádás, istenkáromlás, fajtalankodás, vérontás, rablás, élő állat húsának élvezete (ezek mind tiltó micvák), és tevőleges parancs civilizált közigazgatás (bíróságok) létesítésére.

BÉT DIN – (héber) zsidó bíróság, minimum három bírával. Az ókorban voltak 23 tagú járásbíróságok is, és felettük a 71 tagú felsőbíróság (Synhedrion vagy Szánhedrin – l. o.). Ma Izraelben az állam égisze alatt működő rabbinikus bíróságok neve.

BÉT HÁCHÁJIM – (héber) eufémizmus: az élők (vagy az élet) háza, ami nem más, mint a temető. (lásd: Szági N’hor)

(folyt. köv.)

A szerkesztőség bizonyos kommentárokkal nem mindenben ért egyet.

Tóravért (18–19. század)

Vigyázz, Husszein! Amerika eltűnhet, mint a Szovjetunió!

Egy rabbi figyelmezteti Obamát

Az amerikai elnök kairói beszéde alaposan zavarba hozta a Netánjáhu-kormányt, és megzavarta az izraeli szélsőjobboldal nyugodt emésztését. Már vannak szélsőségesek, akik Obamát keffiában ábrázolják – mint annak idején Rabint –, de most az egyik komoly telepes rabbi, Dov Begun egy beszédében „Husszein”-nek titulálta az amerikai elnököt és „figyelmeztette”, vigyázzon, mert Amerika egyik napról a másikra eltűnhet, úgy, ahogy a Szovjetunió eltűnt és megszűnt létezni.

Egy másik rabbi felhívással fordult a telepesekhez: kezdjenek masszív építkezésbe, zárjanak le minden nyitott erkélyt, és ezzel hiúsítsák meg az „amerikai tervet Izrael elpusztítására”.

A jeruzsálemi politikai köröket váratlanul érte Obama beszéde, ők abban a hitben voltak, hogy minden megy tovább úgy, mint Bush idejében volt. Most a miniszterelnök válaszútra került: néhány héten belül döntenie kell, hogy elfogadja-e az amerikai diktátumot, ami mindössze abból áll, hogy le kell állítani az intenzív építkezést a településeken és felszámolni az illegális telepeket (ezt már az előző kormány is többször megígérte), vagy lemond.

Aki Bibit ismeri, az tudja, hogy nem az utóbbit fogja választani...

(Tudósítónktól)

ZSOLTÁROK KÖNYVE

A 81. és a 82. zsoltár

Mindkét zsoltárunk szerzője a már korábban bemutatott Aszaf, aki Dávid király idején a leviták kórusának vezetője volt, bár vannak, akik több, a nevét őrző mű keletkezésének idejét jóval későbbre teszik. A 81. zsoltár valamilyen ünnepi alkalommal egybegyűlt néphez fordul, hogy saját érdekükben hűségesek maradjanak Hozzá, míg a 82. a törvényt elferdítő bírákat feddi meg, akiknek tudniuk kell, hogy Isten fogja megbírálni az egész világot. Mindkét zsoltárunk bekerült a zsidó liturgiába: az előbbit minden hét csütörtökén, míg az utóbbit kedden, a napi zsoltárok között mondják el, a reggeli ima végén. Ezt a mindmáig megőrzött gyakorlatot már az időszámításunk kezdete körül a Talmud is rögzítette (Tamid 7,4).

A 81. zsoltár, címét leszámítva, két részre oszlik:

1. A szerző ünnepi hálaadásra szólítja fel hallgatóit: 2–5. vers.
2. Figyelmeztető sorok: 6–16.vers. S most lássuk az új fordítást!

A karmesternek, a présházdalra, Aszaftól. Örvendjetek Istennek, a mi erősségünknek, ujjongjatok Jákob Istenének. Zengjen dalotok, szóljon a dob, a szép hangú hárfa a lanttal. Újholdkor fújjátok meg a kürtöt, a gyülekezéskor, ünnepünk napján. Hiszen parancsolata ez Izraelnek, törvénye Jákob Istenének. Bizonyságul tette ezt Józsefnek, amikor Egyiptom országa ellen vonult: a nyelvet, amelyet nem ismertem, meghallgatom. Megszabadítottam vállát a tehertől, kezei lerakták a kosarat. A bajban hozzám kiáltottál, és én megmentettelek, mennydörgésbe rejtőzve válaszoltam, próbára tettelek a perlekedés vizénél, szela. Hallgass rám, népem, figyelmeztetlek téged, Izrael, bárcsak hallgatnál rám. Ne legyenek idegen isteneid, és ne borulj le mások istene előtt. Én vagyok az Örökkévaló Istened, aki kiemeltelek Egyiptom országából, nyisd nagyra a szád, én megtöltöm azt. Ám az én népem nem hallgatott szavamra, Izrael nem akart engem. Elküldtem őket szívük megátalkodottsága miatt, menjenek csak a saját tanácsaik szerint. Bárcsak hallgatna rám népem, Izrael az én utamon járna. Egyhamar megaláznám ellenségeit, szorongatóikra emelném kezem. Az Örökkévaló gyűlölői hízelegjenek Neki, az ő idejük meg örökké tartson. Kövér búzával etetném, s a szirt mézével lakatnálak jól.

A vers címében szereplő gitit, amely könyvünk 8. és 84. fejezetének címében is előfordul, feltehetőleg egy sajátos ókori héber dalforma *(sirá gitit* = présházdal), amelyet a szüretelők a présházban (héberül *gát),* szőlőtaposás közben énekeltek. Zsoltárunk nyilván egy ilyen közismert dal mintájára készült. Mások szerint viszont ez valamely ókori zsidó hangszer neve lehetett, amely – mint neve mutatja – feltehetőleg a délnyugat-izraeli Gát (korábban a filiszteusok által lakott) városából eredt.

Már említettük, hogy zsoltárunk része a zsidó liturgiának, a 4-5. mondatát ezen felül még az újév (ros hásáná) esti főimádság előtt, a zsinagógában együtt is el szokták énekelni. A hagyomány ugyanis azt tartja, hogy zsoltárunk egy újévi ünnepi alkalomra íródott. A versben ugyan újholdat említenek, ám a zsidó újév egybeesik tisri hónap első napjával, amikor mindmáig megfújják a sófárt, ezt az ősi bibliai kürtöt.

Ez Mózes óta valóban „törvény”, bibliai előírás (Mózes IV. könyve, 29. fejezet 1. vers). A héber *kesze* szó a hagyomány szerint gyülekezést jelent, és vallásos körökben az újév szinonimájaként is használják, mások viszont úgy tartják, egyszerűen az újhold elnevezése lehet, mivel gyöke (K-SZ-H = elfedni, betakarni) arra utal, hogy újhold idején nem látható a hold. Akad azonban olyan vélemény is (rokon sémi nyelvekre támaszkodva), hogy épp ellenkezőleg, a holdtöltét jelentené ez a szó, s akkor az alkalom akár szukkot (a sátrak ünnepe), akár peszach (az egyiptomi szabadulás évfordulója) lehet. A Talmudból tudjuk, hogy mindkét esetben az áldozatbemutatás kísérője volt az ünnepélyes sófárfúvás.

József alatt 6. mondatában a költő egész Izraelt érti, mivel Egyiptomban József mentette meg és vezette egész közösségét. A „nyelvet, amelyet nem ismertem” kifejezés minden bizonnyal arra utal, hogy Isten idegen környezetben, a más nyelvű hatalom fennhatósága alatt is meghallgatta a nép kéréseit. A költő hivatkozik a kivonulást követő egyik eseményre, ami „a perlekedés vizénél” zajlott le, amikor a nép Isten és Mózes ellen lázadt vizet követelve, s ezért azt a helyet „a perlekedés vizének” nevezték el (Mózes II. könyve, 17. fejezet 2–7. vers). Szerzőnk a történelmi emlékezésnél, ahogyan arra már a 78. zsoltárnál is felhívtuk a figyelmet, nem ragaszkodik az események kronológiai sorrendjéhez. Így tesz akkor is, amikor a Tízparancsolatot idézi, az első és a második ige sorrendjét felcserélve, a zsoltár 10–11. versében.

Isten a költő szerint Izrael minden kívánságát hajlandó volt teljesíteni, még ha azok túlzottak lettek volna is: „nyisd nagyra a szád, én megtöltöm azt”. Csakhogy a nép nem hallgatott az Örökkévaló szavára, és letért az Ő útjáról, „szívük megátalkodottsága miatt”. Ezért Isten magukra hagyta őket: „menjenek csak a saját tanácsaik szerint”. Ha azonban visszatérnének a helyes útra, egyhamar minden megváltozna, az Örökkévaló újra ellátná őket bő áldással, ellenségeiket pedig megalázná, s azok még hízelegnének is Isten előtt.

Most pedig vegyük sorra a 82. zsoltár szövegét!

Aszaf zsoltára. Isten ott áll az isteni gyülekezetben, bírák között ítél. Meddig ítélkeztek még hamisan, kivételezve a gonoszokkal? Szela. Szerezzetek jogot a kifosztottnak és az árvának, szolgáltassatok igazságot a szegénynek és a nyomorultnak! Szabadítsátok fel a gyámoltalant és a nincstelent, a gonoszok kezéből mentsétek ki őket! Ám ők nem fogják fel, nem értik meg, a sötétben botorkálnak, (holott) megrendül a föld minden pillére. Úgy véltem: istenek vagytok, a Legfelsőbb fiai mind. Ám emberként fogtok meghalni, mint bármilyen úr, elhullotok. Serkenj fel, Isten, ítélkezz a föld felett, hiszen minden nép a Te birtokod.

A zsoltár elején a költő Istent jeleníti meg, aki az „isteni gyülekezetben” áll, és a földi bírákat is megvizsgálja, mond felettük ítéletet. Az „isteni gyülekezet” egyesek szerint az égi „bíróságot” jelenti, mások szerint ez akár Izrael is lehet, mert a zsidó közösséget gyakorta illeti a Szentírás ezzel az *adat Él* elnevezéssel. Az sincs kizárva, hogy a bírói testületre gondol a szerző, mert a mondat második felében található Elohim mindenképpen bírákat jelöl, ugyanis e héber szó eredeti jelentése valóban bíró (vesd össze pl. Mózes II. könyve, 21. fejezet 6. vers), s a költő szóismétléssel szójátékot alkalmaz. (Mellesleg tudnunk kell, hogy az istennevek mind valamely tulajdonságot, Isten egyik attribútumát fejezik ki: márpedig Isten egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy Ő ítélkezik bíróként az egész világ felett.)

A bevezető sor után a költő Istent szólaltatja meg, amint számon kéri a bíráktól az igazság elferdítését, a gonoszok javára való hamis ítélkezést. Az igazságos bírói ítéletet már a Tóra törvénye is szigorúan előírta (Mózes III. könyve 19. fejezet 15. vers), az ókori Izraelben Isten jóindulatának megnyeréséért már Josafát király is leváltotta a hamisan bíráskodó törvényhozókat. Amikor immár újra a költő beszél, a 7. mondatban ismét (szójátékszerűen) az Elohim szót használja: „úgy véltem: istenek vagytok”. A zsidó hagyomány szerint ugyanis nem véletlen a szó két jelentésének egybeesése, mert az igazságos bírák olyan tekintéllyel rendelkeznek, s úgy kell tisztelni őket, mint magát Istent. Végül szerzőnk arra kéri az Örökkévalót, jelenjen meg: „ítélkezz a föld felett”, hiszen Ő az egyedüli igaz bíró, s az egész világ, minden nép felett Ő uralkodik.

Raj Tamás

Körzeti kitekintő

Újpest

Körzetünk megelégedéssel zárja a tanévet. Négy gyermek vett részt nagy lelkesedéssel a tóraoktatáson. Köszönjük a szülők hozzáállását és a gyerekek szorgalmát. Talmud-tóra oktatást hirdetünk felnőtteknek is. A közismert vallási tárgyak mellett bármely zsidó témájú kérdésben állunk rendelkezésükre az új tanévben. Várjuk az érdeklődőket a 369-0827 vezetékes és a 06-30-661-4163 mobilszámon.

Szeged

Szeged Napján az Új Zsinagógába látogatott az Élet Menete Alapítvány Dohány utcai programjával. A közel 1400 fős közönség szinte mindvégig vastapssal köszöntötte a fellépő művészeket (*Bródy Jánost, Cipőt,* azaz *Bódi Lászlót, Mahó Andreát, Jávori Ferenc Fegyát* és *Somló Tamást)*. Kíséretet az Illés és Fonográf emlékzenekar, valamint Somló Tamás zenészbarátai adtak, közreműködött *Szatai Gábor*. A közönséget *Székhelyi József* színművész köszöntötte, az est fővédnöke *Botka László* polgármester képviseletében *Sólymos László* alpolgármester volt, a házigazdák nevében *Lednitzky András* elnök beszélt az alapítvány fontosságáról: emlékezni és emlékeztetni mindannyiunk kötelessége! *Zoltai Gusztáv* kuratóriumi elnök beszédét *Bandi László* tolmácsolta.

* * *

Az Új Zsinagógában ezernél több résztvevővel rendezték meg az „In memoriam Gregor József – Koncert virágokkal" emlékező programot. Az előcsarnokban *Tompai Mariann* virágkötő „Zenei virágkompozíciók és virágruhák" kiállítását *Papp Janó* jelmeztervező nyitotta meg. A templom szabályosan virágba borult, hisz a belépő egy-egy szál virág volt. A Közéleti Kávéház rendezvényén *Székhelyi József* színművész emlékezett a világhírű operaénekesre, mindenki támogatójára, a barátra, az őszinte, szókimondó emberre, Gregor „Jóskára", s miközben a közönség állva hallgatta kivetítés mellett CD-ről a hangját, a bejárat felé fordulva felidézte máig élő alakját. Szólt saját zsidóságáról, a művész fájó hiányáról. A házigazdák nevében Lednitzky András köszöntötte a közönséget, felemlegetve Gregor József emberi nagyságát, az Alapítvány a Szegedi Zsinagógáért koncertjeihez nyújtott támogatását, kiállását az antiszemitizmussal, rasszizmussal, idegengyűlölettel szemben. Felhívta a közönség figyelmét napjaink eseményeire, egy rossz korszak idejétmúlt szelleme visszatértének veszélyére. A koncert keretében *Fekete Gizi* színművész Babits és József Attila költeményeit idézte. A programban *Temesi Mária, Molnár András* operaénekes, *Égető Mária* orgonista, *Siklósi Gábor* dob- és ütőhangszerművész, *Mucsi Gergő* és *Székhelyi József* működtek közre. Szinte valamennyi elhangzott számnál (Erkel Bánk bánjából a „Hazám, hazám", Mendelssohn Jeruzsáleme stb.) hatalmas vastaps tört ki.

* * *

Elkészült az Alapítvány a Szegedi Zsinagógáért és az V. Szegedi Őszi Zsidó Kulturális Fesztivál programja. Elsőként *Sass Sylvia* operaénekes és *Teleki Miklós* orgonaművész lesz vendége Mesterkurzus keretében a Szegedi Filharmónia kihelyezett rendezvényeként a zsinagógának, majd *Varnus Xavér* orgonaművész ad zártkörű kongresszusi koncertet. Júliusban az SZTE Zeneművészeti Kar Fúvós Mesterkurzusa résztvevői közel negyvenen hangversenyeznek nálunk. Az őszi fesztivált, melyet Haydn-koncertek köré csoportosítottunk a művész halálának bicentenáriuma jegyében, a Szegedi Szimfonikus Zenekar nyitja, majd a Weiner Kamarazenekar koncertezik *Márffy Gabriella* hegedűművész közreműködésével. Az SZTE Zeneművészeti Kar zenekara egy fővárosi és egy szegedi kórus közreműködésével Händel Izrael Egyiptomban című oratóriumát mutatja be. Fellép zsinagógánkban a Fourtissimo együttes, *Rákász Gergely* orgonista, lesz könyvbemutató *Benedek István Gábor, Julesz János, Bächer Iván* közreműködésével. Bemutatásra kerül

Gordon Hanna Edit

Radó Gyula rendező és *Bubryák István* producer közreműködésével Az arctalan árnyak című film. Lesz kiállítása *Kovács Tamás* szobrásznak és *Tundó Klára* fotóművésznek, az izraeli követség „Holt-tenger" fotóanyagának, *Jávori Ferenc* és *Dunai Tamás* orosz-zsidó dallamvilágot bemutató műsorát pedig a Díszteremben lehet majd megtekinteni. Még nyáron két izraeli néptánccsoport, ősszel a Tel-avivi Színház vendégjátékára kerül sor. Az őszi fesztivált a 14. Izraeli Vacsoraest zárja a Budapest Klezmer Band, a Golda Meir Szalonzenekar, az Akropolisz Táncstúdió fellépésével, zsidó étkekkel, kóser italokkal. A teljes és részletes program később kerül közlésre. Az egyes események a Szegedi Zsidó Hitközség honlapjára is felkerülnek (www.zsinagoga.szeged.hu).

LA

Bethlen tér

Böhálotchá szombatján kapott héber nevet *Simonyi Gábor* és *Beck Judit* kislánya, *Rozina*. Az anyai nagypapa, *Beck Tamás* ebből az alkalomból a tóra elé járult, ahol *Deutsch Róbert* főrabbi a *Golde* nevet adta az újszülöttnek. Az örömszülők és a nagyszülők az imádkozást követően kiduson látták vendégül a barátokat, a családtagokat és a közösséget.

* * *

Bensőséges ünnepség színhelye volt a körzet díszterme. Ott tartották *Gottreich-Horváth Eszter, Diná bát Dvórá, Grossman Gréti, Jászmin bát Eszter* és *Kollár Móni, Lea bát Jente* közös bát micvá ünnepségét. A több mint 100 vendég nagy érdeklődéssel figyelte a lányok jártasságát, tudását, felkészültségét a zsidó ünnepek és hagyományok világában. *Kálmán Tamás* főkántor énekelt ünnepi zsoltárt. *Deutsch Róbert* főrabbi köszöntötte tanítványait, majd az édesapák áldották meg gyermekeiket. A nagyszabású esemény, a fogadás, a zene, a díszítés valamennyi családtag és vendég számára felejthetetlen napot jelentett.

Bát micvák a Bethlenben

Dohány

Nászó szombatján örömteli esemény volt a zsinagógában. *Gordon Gábor* és *Erdős Tünde* első leányának – aki szülei ötödik gyermeke - tartották a névadóját. Az eseményen a tórához járult a levita anyai nagypapa, majd slisinek a büszke apa. Tóraolvasás után *Frölich Róbert* főrabbi intézett beszédet a szülőkhöz, melyben kiemelte, hogy 13 esztendővel ezelőtt az esküvőjükön bőséges gyermekáldást kívánt, amit az akkor ifjú jegyesek – hívő emberek lévén – szívesen vettek, elfogadva az áldást és a Jóteremtő akaratát, majd Isten áldását kérte a kislányra, aki a *Blümele Rivká* nevet kapta az apai nagymamák után. A sors iróniája, hogy *Gordon Hanna Edit* március 19-én született. Ez rossz emlékeket keltő dátum Magyarország történelmében, és az apa (aki egyébként a Magyarországi Élet Menete Alapítvány alapítója és vezetője) nagymamája is ugyanezen a napon hunyt el 1994-ben. Ezek az egyezések nem lehetnek véletlenek! Érdekes és ugyanakkor félelmetes is, de úgy látszik, „ez volt megírva".

A büszke szülők az istentisztelet után kiduson látták vendégül a szép számban megjelent családot, barátokat, ismerősöket.

Ortodoxia

Nagy sikerű kántorkoncertet rendeztek nemrégiben az Alma utcai Szeretetotthonban. Felléptek héber és jiddis nyelvű dalokkal: *Székelyhidi Hajnal,* az ORZSE adjunktusa, a Magyar Állami Operaház magánénekese, továbbá *Zucker Immánuel, Kozma Kecskeméti György, Rosenfeld Dániel, Vencel György* kántorok. A megjelenteket *Kalmanovits Miklós* köszöntötte *Herczog László* ortodox hitközségi elnök nevében. A koncert utáni kötetlen, jó hangulatú beszélgetés során a kántorok ígéretet tettek további fellépésekre.

Lágymányos

A Bét Sálom zsinagóga közössége a hagyományoknak megfelelően

Gláserék – Brit a Károliban

idén is megrendezte lág báomeri kerti partiját. A finom ennivalókról, a grillen sütött húsokról és a gulyásról a Carmel-konyha gondoskodott.

Az egyik kiemelt esemény a javításra szorult tóra utolsó két betűjének beírása volt, majd a visszahelyezés a tóraszekrénybe. A betűket *Györffy László* és *Erbszt Hermann* írta bele a tekercsbe.

A remek hangulatról a Fourtissimo zenekar gondoskodott, volt tánc és beszélgetés is. A gyermekeket sokféle program várta, az ünnephez kapcsolódó játékos tanulás, ugrálóvár, és még egy bohóc is szórakoztatta őket. Többen fényképeztek, a képek megtekinthetők a www.zsinagoga.net oldalon, a fotók között.

* * *

Sávuotkor virágokkal díszített templom, finom falatok és önkéntesek által összeállított előadások várták az érdeklődőket az egyetlen, neológ zsinagógában megtartott sávuot éjjeli tanuláson.

* * *

A hétvége még további örömteli eseményeket is tartogatott a közösség tagjainak. Egymást követő két napon két vőlegényt is felhívhattunk a tórához, hogy a hagyományos áldásokat követően cukorral dobálják meg őket. A pénteki sávuoti istentisztelet keretében *Salusinszky András* volt az ünnepelt vőlegény, míg másnap a tóraolvasáskor dr. *Beck Mártonra* zúdult a cukor.

Ladányiék – Brit, szintén a Károliban

A szombat kimenetele után a fáklyákkal megvilágított zsinagógakertben felállított chupá alatt tartották meg *Hajdú Eszter* és *dr. Beck Márton* esküvőjét. A következő napon *dr. Wájnberger Henrietta* és *Salusinszky András* házasodott össze a népes rokonság végtelen örömére.

A hagyományoknak megfelelő szertartást, melynek során *Radnóti Zoltán* rabbi kérte az Örökkévaló áldását az ifjú párra, mindkét alkalommal meghatottan követték figyelemmel a családtagok és a barátok.

* * *

A szeretetteljes és összetartó Ladányi család meghívására megtelt a Bét Sálom zsinagóga. *Ladányi Ani* és *Gyuri* második kisfia, *Ákos Jonatán* a *Jonatán Simon Szimchá* zsidó nevet kapta. *David Goldberg* mohél izraeli szabadságát megszakítva utazott Budapestre, hogy a gyermeket felvegye Ábrahám szövetségébe. A család bőséges kiduson látta vendégül a megjelenteket.

Három nap múlva újból ünnepre gyűlt össze a Károli közössége. A reggeli ima után *Limbek Réka* és *Hegedűs Pál* harmadszülött fiát *Köves Slomó* mohél vette fel Ábrahám szövetségébe. A kváter *Stern Péter* elnök volt. A kisgyermeknek mind a héber, mind a magyar neve *Simon* lett.

Nem sokkal később *Milbauer Mirjám* és *Gláser Péter* fiát, *Gláser Áront* vették fel Ábrahám szövetségébe. A mohél ismét Köves Slomó volt. Az újszülött a *Jánkev ben Jirmijahu* héber nevet kapta. Fontos megemlékezni arról, hogy a kisgyermek a budapesti zsidóság egykori két szimbolikus tagjának, *Gláser „Juci"* bácsinak és *Vándor Frici* bácsinak a dédunokája. Az ünnepi eseményt finom ételek és ízletes italok tették teljessé.

Mártír-istentiszteletek 2009

Július 5.		
Tapolca	**13.30**	**koszorúzás az emléktáblánál**
	14.00	**temető**
Szombathely	**11.00**	**temető**
Pécs	**10.30**	**zsinagóga**
Keszthely	**11.00**	**zsinagóga**
Jászberény	**11.00**	**temető**
Debrecen	**10.00**	**temető**
Július 12.		
Karcag	**11.00**	**templom, temető**
Sopron	**11.00**	**temető**
Soroksár	**9.00**	**temető**
Pesterzsébet	**10.00**	**temető**
Csepel	**11.30**	**temető**
Szekszárd	**10.30**	**holokauszt-emlékmű**
Újpest, Rákospalota	**18.00**	**zsinagóga**
Békéscsaba	**15.00**	**temető**

Hatvan éve együtt

Még Nászó szombatjának beköszönte előtt nem mindennapi esemény színhelye volt a Dohány utcai zsinagóga. A templomkörzet évtizedekig volt világi vezetője, ma már az örökös elnök tisztséget viselő *Heisler László* és élete párja, *Rózsa* asszony hagyományosan, chupá alatt erősítették meg hat évtizeddel korábban tett házassági fogadalmukat.

A megindító és bensőséges ceremóniára több földrészről is érkeztek gyermekek, családtagok, unokák. Eljöttek a budapesti zsinagógák, a Hitközség elöljárói, jó barátok, tisztelők, rabbik, kántorok.

Jelenlétével megtisztelte az eseményt többek között *Zoltai Gusztáv* ügyvezető igazgató, *Schweitzer József* nyugalmazott országos főrabbi, *Kardos Péter* és *Schőner Alfréd* főrabbik, *Szita Szabolcs* kutató-történész.

Pontosan 16 órakor *Lisznyai Mária,* a Dohány utcai zsinagóga orgonaművésze kíséretével *Fekete László* főkántor a Má tovut recitálta, melynek dallamára kísérőikkel bevonult a házaspár decens eleganciával, ugyan lassabban, kimértebb léptekkel, mint hatvan éve, de változatlanul mélységes szeretetet sugározva egymásra, majd a chupá alatt a tapintattal-praktikummal odakészített míves karszékekben helyet foglalva hallgatták a főrabbi, *Frölich Róbert* szavait.

A vallási vezető gondolataiból idézek: „Örömmel és hálatelt szívvel mondunk köszönetet s fordulunk az Egek Urához ezért a napért.” Ezt követően beszélt az elmúlt évtizedekről, a példaértékű hitről és szeretetről. Hatvan év két emberöltő – mondta a főrabbi –, de mindazt, ami történt, könnyebbé tette, ahogyan egymásért, egymás mellett éltek. Látjuk gyermekeiket, unokáikat, akik ezen a napon is féltően óvják, ölelik őket, látjuk a szemükben megcsillanó fényt, amely a legragyogóbb gyertyával vetekszik.

Előttünk az elődeink, hátunk mögött utódaink *(Büki fotó)*

„Hatvan év kéz a kézben. Hatvan év, s Ti tettétek a dolgotokat, felneveltétek gyermekeiteket, példát szolgáltattatok istenhitből, emberségből, becsületből, a munka, a hivatás területén is. Nem vallottatok szégyent. Ti is bíztatok a szerető-őrködő Istenben, aki ezt a mai nappal is meghálálta, megtartott Benneteket jó erőben, egészségében. Mi, aki ünnepelünk Benneteket, kívánjuk, hogy a Belőletek áradó bizalom, derű, az élettel való elégedettség nekünk is megadassák, hiszen követendő példa vagytok mindnyájunknak.”

Frölich Róbert elmondta azt is, hogy értelmet az életnek a másik önmaga elé helyezése is adhat, az aggódás, a törődés, az, ahogyan a különféle megpróbáltatásokat követően friss lélekkel, friss szellemben tették, teszik a dolgukat.

Majd a baldachin alatt elhangzott a hagyományos, de ezen a napon kivételes szeretettel átitatott papi áldás, sor került a mai napig nagy becsben tartott ketuba bemutatására, a kiegészítés felolvasására. Volt pohártörés és mázál tov, és volt Sevá Bráchot is. Könnyfátyolon nem lát jól az ember, nem tudom, hitvesi csók elcsattant-e. Mások sem látták...

Sok-sok gratuláció is volt, számtalan jókívánság hangzott el, melyek folytatódtak a Hitközség patinás Dísztermében rendezett nagyszabású fogadás alatt is. *Kálmán Kálmán* a versirodalom egyik gyöngyszemét olvasta fel a házaspárnak, az asztalt, hol Laci bácsi és Rózsa ültek, lassan elborították a szeretet virágai. A rabbik-kántorok, s akik más zsinagógákban ünneplik a sábbátot, lassan elbúcsúztak.

Laci bácsi fáradtnak látszott, az óráját nézte, mennyi idő van még az istentiszteletig, amiről évtizedek alatt kizárólag akkor maradt távol, ha betegség döntötte ágynak.

Tisztelettel és barátsággal kívánunk minden jót Nekik, mázál tov!

(g.j.)

Ezekiel Landau prágai rabbi (1713–1793) döntvényeiből

Már az MTA Judaisztikai Kutatócsoport Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez c. sorozatának első kötete (*Komoróczy Géza* és *Shlomo J. Spitzer* a kezdetektől 1686-ig. Bp., 2003) nagy feltűnést keltett a történészek, a judaisztikával foglalkozók és az érdeklődők körében egyaránt. A sorozat kötetei nemcsak hiánypótló művek, hanem a jövőnek készülnek. Bízzunk benne, hogy eljön az az idő, amikor a magyarországi zsidóság történetét a magyar történelem részeként fogják tanítani és tanulni, s akkor a magyar és a latin szöveggyűjtemények mellett ott lesz a helye a héber kútforrásoknak is minden iskolában.

Bányai Viktória könyve kitűnő folytatása a sorozatnak. *Ezekiel Landau* prágai rabbi a 18. század zsidó szellemi életének kiemelkedő alakja volt. Döntvényei mintául szolgáltak más rabbik döntéseihez. A *Noda bi Jehuda* („Ismert Júdában”) c. responsumgyűjteményének magyar vonatkozású részeit dolgozza fel a szerző. A kötet tehát elsősorban forráskiadvány, de ennél jóval több is, valóságos kézikönyv. A bevezető tanulmányból megismerjük Landau négy évtizedes rabbinikus működése mellett életének fontosabb állomásait, a haszkalához, a vallásreformhoz, a különböző zsidó irányzatokhoz való viszonyát. Részletes bibliográfiát kapunk a Landauról megjelent életrajzi munkákról. A szerző számba veszi Landau megjelent, ránk maradt írásait, alkalmi beszédeit.

A zsidó történelem zsidó forrásai között az egyik legjelentősebb típus a responsum. Néha köztörténeti utalásokat is találunk bennük, de elsősorban az életmódtörténet forrásai még akkor is, ha nem a tipikus, hanem a rendkívüli esetekről szólnak, hiszen a konkrét ügyön túl kibonthatók azok a vallási, családi életre vonatkozó események, amelyekhez képest különlegesek, rendkívüliek a tárgyalt témák.

A responsum formai megjelenése a levél, mely önmagában is fontos forrása a középkori, kora újkori történelemnek, és különösen a gálutban élő zsidóság esetében a kapcsolattartás, a hírközlés és hírszerzés eszköze.

Bányai Viktória összegyűjtötte azokat a magyarországi községeket, amelyek rabbijához írt Landau és fia, illetve azokat a rabbikat, akik Magyarországon is működtek. Ha ezeket a helységeket térképre vinnénk, az egész ország területén megtalálhatók lennének.

A korábbi kötet szerkesztési elvét követve minden szemelvénynél megtaláljuk az adott községre vonatkozó irodalmat, a címzett életrajzi adatait és irodalmi munkásságát. A megjegyzések, értelmezések című részek háttér-információkat, magyarázatokat közölnek.

A forrásgyűjteményt zsidó és nem zsidó iskolában egyaránt jól használhatja a történelemtanár. Ismereteket gyűjthetünk a viselettörténetre, a gyilkosságokra, a válásra vagy éppen a magyar helységek és személyek héber nevére. A zsidósággal kapcsolatos fogalmak – pl. a magyar történelemből is jól ismert sógorházasság, vagy az aguna, get, mikve, ketuba stb. – vonatkozásában valóságos kis lexikonként használható a könyv.

A rabbik előrelátását és bölcsességét is bizonyítja, amivel Landau a szigorúbb döntéseit indokolja: „Különösen napjaink zabolátlan nemzedékénél tartani kell attól, hogy más kérdésekben is bűnösen eltévelyednek.” (Borotválkozás félünnepen)

Bányai Viktória harminchat olyan responsumot talált, amelynek magyarországi vonatkozása is van. Köztörténeti információt hordoz mindjárt az első Pozsonyba írt levél. 1760-ban arról dönt, hogy fejenként vagy vagyon alapján osszák-e fel a türelmi adót, hiszen ezt az egy összegben megállapított adót a zsidó községek osztották fel és feleltek a behajtásáért (A türelmi adó felosztásának elvei). A rohonci hitközség, mely az egész délnyugat-dunántúli zsidóság kiindulópontja volt, a korabeli zsidósághoz hasonlóan megosztott volt a sabbateánus és kabbalista eszmék miatt (A rohonci község sabbateánus szokásai).

Megtudjuk, hogy a Dunába fulladt férfi ruházata „varrott alsó ingből, a tálit anyagból készült kis tálitból, fekete anyagú nadrág sárga gombbal a közepén, sima fekete harisnyából” állt (A Dunába fulladt férfi ruházata). A körmendi válólevéllel kapcsolatos levelezés tartotta fenn Körmend első név szerint is ismert rabbijának, *Josua Mordecháj Falknak* a nevét (A körmendi válólevél). Emellett még jó néhány responsum szól a helységnevek helyesírásáról a getekben (Település és személynevek írásmódja válólevelekben). A Lengyelországból beköltözöttek Magyarországon kezdtek új életet. A döntvények is alátámasztják, hogy megnövekedett a Lengyelországból bevándorolt „pólisi” zsidók száma (Lengyelországból bevándoroltak új élete Magyarországon). A halachikus problémákon túl, tanulságos a parázna asszony esete (messziről jött ember azt mond, amit akar!): „Talán amiatt is szégyenkezett, hogy megkérdezik tőle, hogy miért hagyta el országát és szülőföldjét. Azért, hogy nehogy rájöjjenek, hogy a paráznasága miatti szégyenében jött el onnan, azt mondta, hogy férjnél volt, az pedig elhagyta hitét, és ő a hitehagyott miatti félelmében jött el az országból.”

És még sorolhatnánk a példákat, de vegyék kézbe a kötetet, lapozzák fel, garantáltan érdekes olvasmány.

(Bányai Viktória: Ezekiel Landau prágai rabbi [1713–1793] döntvényeiből, magyarországi adatok. A szövegek kiválasztásában és értelmezésében közreműködött Shlomo J. Spitzer. Budapest, 2008, 156 p. MTA Judaisztikai Kutatócsoport [Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez 18. század I.])

Szántóné Dr. Balázs Edit

ZSIDÓ ÖRÖKSÉG NEW YORKBAN

Bloomberg főpolgármester ünnepi tisztelgése

– Tudósítónktól –

A harmadik főpolgármesteri ciklusára készülő, éppen ezért minden szabadidejét a kampányának szentelő Michael Bloomberg a rezidenciáján fogadást adott a New York zsidó szervezeteit tömörítő exkluzív csoport képviselőinek. Az Új Élet munkatársa a helyszínről tájékoztathatja nagyérdemű olvasóit.

A sertésinfluenza miatt e napokban különösképp gondterhelt New York-i főpolgármester egy e témában tartott fontos sajtótájékoztató után érkezett manhattani rezidenciájára, az elegáns Gracie Mansionba egy hétköznap kora estjén. Egy nappal később titkosszolgálati emberei jelentették: négy iszlám fundamentalista épp a riverdale-i – New York külvárosában lévő – zsinagógát és a mellette működő zsidó központot akarták felrobbantani. Eseménydús elfoglaltság a világ fővárosának vezetése. Mindez a főpolgármesteri kampány közepén. Számomra éppen ezért volt kellemesen megdöbbentő élmény, hogy ezen a bizonyos kora estén Bloomberg, pár órára kiszakadva ebből a politikai mókuskerékből, egy mindenféle politikai korteskedés nélküli ünnepi fogadással köszöntötte több száz vendégét folyó menti palotájában. A város zsidó öröksége előtti éves tisztelgés volt napirenden.

Jótékonysági szervezetek, kulturális egyletek, vallási csoportosulások vagy csak „kóser” pénzemberek – mind ott fontoskodtak a polgármester napsütötte kerti partiján. A glattkóser ételcsodákkal megrakott asztalok között gőzerővel dübörgött a smúzolás. Volt idő csevejre, hiszen a 6 órára meghirdetett ünnepi fogadás ceremóniamestere csak 7 óra után szállt alá reménybeli szavazóihoz: Bloomberg ugyanis háza emeleti teraszáról figyelte vendégseregét. Na nem valami feudális viszonyrendszert imitálva, hanem pusztán a protokoll alázatos közalkalmazottjaként. New York leggazdagabb embere, a többszörös milliárdos mágnás ugyanis az évente megrendezett zsidó örökségi esten mindig azzal kedveskedik vendégeinek, hogy közös fényképre áll össze velük, egyenként. Idén 658 kézfogással kísért fotó csattant. A politikus ezután lépett a pulpitusra, hogy ünnepi beszédében köszöntse az egybegyűlteket. „Igazi megtiszteltetés és büszkeség a világ legnagyobb zsidó városának vezetője lenni” – kezdte mondandóját Bloomberg, aki hozzátette: „ez egyben felelősség is, és komoly kötelezettséggel jár. Főleg most, hogy New York is megszenvedi a gazdasági válságot.” Izraelről mint állandó példaképről szót ejtve, emlékeztetett Erecben tett januári szolidaritási útjára, amelynek során olyan zsidó településeket keresett fel, amelyek arab bombatámadások áldozataivá váltak. A tavalyi elnökválasztás idején még demokrata alelnökjelöltként is emlegetett Bloomberg akkori cselekedetét sok liberális politikai elemző veszélyes és politikailag nem éppen bölcs lépésként értékelte. Pláne annak tükrében, hogy Obama kormánya eleddig még nem tapasztalt keménységet mutat Izraellel szemben a palesztin állam létrejöttének érdekében. Mindenestre New York polgármestere, aki novemberben harmadszor is elnyerheti ezt a pozíciót, a 350 éves amerikai zsidó kultúrára és hagyományokra emlékezett rövid beszédében. Összefogásra, szolidaritásra, kitartó büszkeségre és alkotói bátorságra hívta fel az egybegyűlteket. Egyvalami, amit a magamfajta magyar tapasztalataival biztosnak vett volna, elmaradt: a politikai kampánybeszéd. Annak minden formáját elkerülte Bloomberg. Ünnep volt ez, csakis az egymásnak való tisztelgés és virtuális vállveregetés jellemezte a rendezvényt. A polgármester külön köszöntötte David Posnert, személyes rabbiját is, aki a világ legnagyobb zsinagógája, a manhattani Temple Emanu-El szellemi vezetője. A rabbi a fogadáson az Új Élet munkatársának elmondta: 1979 óta ismeri Bloomberget, akinek esküvői szertartását is ő celebrálta. Mint a politikusról megjegyezte: „Michael elkötelezett és hűséges tagja közösségünknek, gyakori résztvevője istentiszteleteinknek. Megbecsült és nagylelkű támogatója zsinagógánknak.” Arra a kérdésre, hogy Bloomberg politikai ügyekben időnként kére spirituális támogatást, Posner rabbi azt felelte: „ez nem jellemző Michaelre, ő egy nagyon profi ember, a szellemi és vallási dolgokat teljesen külön kezeli a politikától. Ez itt errefelé különben sem divat. Itt a politika nemigen keveredik a vallással, legalábbis mifelénk nem.”

„A zsidó örökség ünnepe nagyon régi hagyomány New Yorkban, ahol több jelentős zsidó városvezető is segítette a fejlődést, öregbítette hírünket. De természetesen Woody Allentől kezdve Leonard Bernsteinen át Jerry Seinfeldig rengeteg zsidó művész vagy közéleti személyiség gazdagította és tette kulturálisan színesebbé városunkat” – ad háttérmagyarázatot a tradícióra Joseph Potasnik rabbi, a New York-i Rabbitestület alelnöke az Új Élet munkatársának. Arra a kérdésre, hogy az ünnepi keretek között miként segítik azokat a zsidó hittestvéreinket, akik egzisztenciális körülményeik miatt nem feltétlenül gondtalan tagjai a közösségnek, Potasnik rabbi megjegyezte: „Talán nem mindenki előtt ismert, de New Yorkban és körzetében információink alapján 100 000 szegény sorsú zsidó ember él. Tehát van kikért tenni minden nap. Az ilyen informális találkozók arra is alkalmat adnak, hogy különböző szervezetek vezetői kötetlen keretek között cseréljenek tapasztalatot: ki, hol és miképp tud segíteni a másikon.”

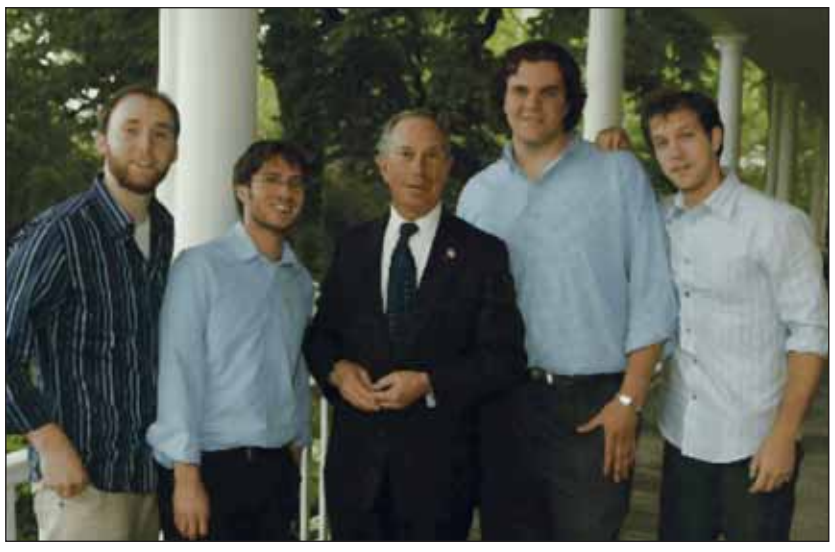

Mire a nap lebukott a Hudson horizontja mögött, kiürült a terülj-terülj asztalka, a zenészek összepakolták hangszereiket, Bloomberg pedig már az est közepén továbbsietett személyzetével, elvégre kampány zajlik. Gyorsan odalett az ünnepi áhítat, mégis, a fogadás végén jó érzés volt bandukolni a folyóparton, és abban hinni, hogy ha nem is másnap, de talán a következő héten lesznek olyanok, akik valóban tesznek azért, hogy az a 100 000 nélkülöző zsidó ember is büszkén és talán valamiféle boldogsággal gondoljon arra: jó érzés zsidónak lenni. Legalábbis New Yorkban.

Wallenstein V. Róbert, New York

CSOMÓS RÓBERT

Massada

(Részlet az író legújabb, Vérző sziget c. könyvéből)

Az ébresztő után, már a kora reggeli órákban nagy az izgalom a táborban. Nem is kapunk reggelit, gyorsan kiosztanak egy-egy szendvicset, majd a szolgálatvezető a Goláni Hadosztály jelvényével ékes zászlókat, vadonatúj, kissé naftalinszagú egyenruhákat ad ki. Bakancs is kerül, csodák csodája, gyapjúzoknit adnak hozzá.

– Na, ilyen sem volt még. Pár napja még egy koszlott nadrágot, egy negyvennégyes ballábas és egy két számmal kisebb jobblábas bakancsot dobott ki nekem, és amikor visszavittem, alig akarta kicserélni. Azt vágta a fejemhez, hogy „ha nem párja, cimborája”.

Azzal viszont már Lupu is elégedett, hogy éppen az új egyenruhák tisztasága és a bakancs kímélése okán csapatszállító helikopterekkel visznek fel bennünket a tett színhelyére.

– Csak uraskodjatok! Azért majd egyszer-kétszer meg fogom mászatni veletek a Massadát, tökösök – fenyeget Sámson Ábrahám Eisenberg, mikor a hatalmas CH-53 csapatszállító forgólapátjai alatt fegyelmezetlenül betülekedünk a gép gyomrába.

Felemelő érzés és fontosságtudat tölt el mindnyájunkat. Ezek a gépek eddig csak az elitcsapatok különleges hadműveleteit szolgálták, s lám, most minket szállítanak vele. Két, háborús létszámra emelt szakasz, több mint ötven ember száll fel egy-egy ilyen griffmadárra, és nincs is zsúfoltság, hiszen harci bevetésnél a fegyvereknek, sőt a nehézfegyvereknek is jutna még hely. Húsz perc múlva, épp idejében érkezünk a Massadára, hogy ki ne adjam a szendvicsreggelit, mert már a felszállásnál kicsit émelygett a gyomrom. Jó jel, hogy Róka Rudi bácsi senkit sem látogatott meg, így amikor a fennsíkon földet érünk, nem kell takarítani a gépmadarat.

– Van vér a pucájában annak, aki ezzel az ellenség hátában leszállni merészel – tapogatja elismerően a gépen látható javításokat, frissen átfestett golyónyomokat Lupu. Két hete ugyanezek a gépek vitték a Golánon az ellenséges vonalak mögé a fiúkat, akik felrobbantottak egy erődöt, ahonnan állandóan lőtték a földeket művelő parasztokat.

– Úgy látszik, a gulyáságyút is sikerült felhozni, azt beszélik, délben és este meleg ebédet, vacsorát osztanak majd. Már érzem is a húsillatot – mondja. Dagadt felszimatol a levegőbe, mire a Colos névre keresztelt egyik új ember ádámcsutkája azonnal fel-alá kezd járni. Dilis Farkas is enne, Lupu és én is éhesek vagyunk, az egész szakasz a sátrak alatt felállított asztalok felé kacsingat.

– A jó levegő teszi, vagy pedig az izgalomtól vagyunk ilyen éhesek? Mikor valóban megérkezik a gulyás, amelyben most több a hús, mint a krumpli, mindenki repetát kér.

– Mondjam vagy mutassam? – replikázik a szakács a követelőző Dagadtnak ismerős akcentussal. Az eskütételre jött tisztek, de még a főgóré sem kap duplán. Csüggetegen ülünk egy kifeszített ponyva árnyékában, mikor újabb, kisebb helikopter landol, és a hadsereg főparancsnoka száll ki belőle két civil ruhás miniszter társaságában. Kiderül, hogy a helikopter egynapos harci élelmiszercsomagokat is hozott, ezért aztán részünkről is elismerő éljenzés fogadja a szemlélő elöljárókat.

Fenn, a tetőn, a Massada felett, a szikrázóan csillagos ég alatt mindig fúj a szél. Didergető hidegen közelít az őszi éjszaka, egészen libabőrös vagyok, de talán csak azért, mert már órák óta szobrozunk, és valami furcsa elfogultság, döbbenetes érzés markolja a gyomrom. Egy futballpálya nagyságú, emberek alkotta négyszög keleti sarkában, a kopár, kietlen kősivatag felé néző meredek oldalán állok. Egy-egy szélroham majdnem földre fekteti a kandelábere k lobogó lángjait, puskalövésként csattognak az eskütételre négyszögbe felsorakozott egységek csapatjelvényeivel magasra tartott zászlók, a dühös szél mintha fel akarná dönteni a nyílegyenes sorokat. Hirtelen felhősödés kezdődik, a pár perces viharban néhány itt ritka, drága esőcsepp zúdul alá. Ezernyi sistergő fáklya kísérteties fényében az ősi nyelven kimondott szavak – az eskü szavai – mintha egyetlen szájból, az égiháború hangjaival együtt mennydörögnének vissza a magasból. A vízcseppek egy eldobott kő erejével vágódnak az arcokba, de senki sem mozdul. Nem tudom megítélni, hogy a szavak súlyától vagy a szurok-gyanta szövétnek fáklyák fojtó füstjétől száraz-e a torkom, a döbbenettől ver-e olyan hevesen a szívem, hogy szinte fulladok tőle. Itt semmi sem imitáció, minden való és igaz. Az érzelmek éppúgy, mint az ókori recept szerint készült fáklyák. Ilyen fáklyákkal világították meg a történelem sötét, véres éjszakáit a zelóták és előttük másfél évszázaddal Juda Makkabi harcosai is. Csontjaik itt porladnak alattunk, de

Massada. Innen senkit nem vihettek rabszolgának Rómába

tetteikről beszélni fognak, amíg csak ember lesz a Földön.

Az időszámításunk utáni hetedik évtizedben, csaknem kétezer évvel ezelőtt, a kiállított őrszem talán éppen innen – ahol most én állok – figyelte Flavius Silva légióinak alant pislogó tábortüzeit. A Második Templom lerombolása után a Jeruzsálemből idemenekült ezer zelóta itt, a világnak ezen a pontján, ezen a hegytetőn, ezek alatt a csillagok alatt az írott történelem tanúsága szerint majdnem négy évig állt ellen az ókori világ legnagyobb katonai hatalmának, dacolt a római birodalom négy légiójával és a hűbéres fejedelmek csapataival. Itt, ezen a hegytetőn halt meg mások és saját keze által az utolsó háromszáz életben maradt. A Massadáról senkit sem vittek, vihettek rabszolgának Rómába. Tíz kiválasztott ember ölte meg a többit, azután sorsot vetettek, ki legyen az egyetlenegy, aki megöli a kilencet, majd saját kardjába dől. Azóta a Massada a zsidó hősiesség és helytállás szimbóluma.

Mi, a Goláni Hadosztály tartalékosai, csak statiszták vagyunk, a fáklyákat tartó négyszöget alkotjuk az elitegységek újonnan avatott tisztjeinek eskütételénél. A Massadán esküdni kivételes kiváltság, amely csak a legeslegjobbaknak jár ki. A Massadán csak tiszteket esketnek. Oldalt sandítva nézem a fiúkat, a mindig cinikus Lupu most kőből faragott szobor, Dagadt is márványba merevedve, moccanás nélkül bámul a fénybe, Dilis Farkas elszántan szorítja össze a száját, a Braun testvérek szemüveges alakja most nem komikusnak, de nagyon is katonásnak tűnik. Büszkeség tölt el, hogy én is itt lehetek közöttük, hogy bár csak a fáklyás négyszög egyik névtelen oszlopa vagyok, de mégiscsak egy harcos az Ő seregében.

Már harsannak is az eskü utolsó szavai: A MASSADA TÖBBÉ SOHA NEM ESHET EL!

ÁMEN, mondom rá magamban.

ADMOR SZPINKER

Szaplonca kis falu Máramaros megyében, közel Máramarosszigethez. Ha kiállsz a falu szélére, északra, mélyen alattad a Tisza kanyarog. Mögötted a monumentális Kőhát, felhőkarcolóhoz hasonlító sziklatömb a hegy fölé emelkedve, egymagában dacolva az idővel. Jobbra és balra hegyek, dombok, messze keletre a Popiván és a Priszlop hófedte csúcsai zárják a horizontot. Ha fölmerészkedsz a Kőhát lábához, közvetlen a szikla alatt a tisztáson ház nagyságú, szépen egymás mellett sorakozó kocka, téglalap alakú kövek mohás, páfrányos homályos labirintusa.

Szaplonca nagy talánya ásványvize, a zavaros zöldes színű, záptojás szagú víz. Szomjas lehetett az, aki időkkel ezelőtt először felfedezte és ivott belőle. De ha már ivott, átjárta belsejét a varázserő, ami miatt messze földről jönnek, és viszik gyógyulásra.

A „varázshegy” vagy a „varázsvíz” miatt telepedtek le ide emberek az idő mélységében? Pince kiásásakor fedezték fel, hogy itt bronzkori öntőműhely működött. Harci fejszéket találtak nagy számban. Harcra készültek, túlélésre misztikus vad múltjukban. Ilyen vadregényes, harcias és misztikus a táj, amint az emberek is és az egész vidék.

Szaplonca írott története azzal gazdagodott, hogy az 1700-as évek elején a szigetiek megverték a portyájukból nagy hadizsákmánnyal és hadifoglyokkal megrakottan visszavonuló tatárokat. A rabláncból kiszabadítottakat ideiglenesen elhelyezték Szaploncán. A köztük levő zsidók ott ragadtak, szemben azokkal, akik visszamentek oda, ahonnan elrabolták őket. A zsidóknak nem volt hova menniük, maradtak hát, hozzájuk csatlakoztak a biztos letelepedés lehetőségével mások is.

Szaplonca zsidó faluvá lett. Aztán megállt az idő, nem sokat fejlődött, nem sokat változott. A zsidók is olyanokká lettek, mint a táj maga: harciasak, kemények. Sötét bőrükkel és hajukkal elütöttek a környezetüktől. Jellegzetes szőttesükhöz nincsen hasonló a vidéken.

Szaplonca történetében volt azonban ötven év, amely óriási változást hozott, amilyen sem előtte, sem utána nem volt. A változást egy üstökös okozta: Joszef Meir Weiss rabbi, Admor Szpinker. Ki volt ő?

A 19. század végére a chászid rabbik harmadik generációs leszármazottai felosztották maguk között egész Kelet-Európát. Máramarosban a Teitelbaum dinasztia negyedik tagja, rav Chananja Jom Tov rabbi volt az úr. Hatalma és szava eljutott távoli országok csücskébe. Békésen ült rabbiszékében, mert nem volt rivális. A vizsnyici Háger rabbinak voltak Máramarosban hívei, de ők sem merészeltek teret foglalni a megyében. A falvakban vándorrabbik: a bustini, dolonai, sztretinei, zsidacsovi és a többi rabbidinasztiák unokái járták a vidéket. Szigetre nem merészkedtek be. A belügyminisztériumi rendelet – ki tudja, kinek a nyomására – ezeket egyszerűen kuruzslóknak deklarálta. Elismerte a talmudban való jártasságukat, de kitiltotta a városból, mint „akadályát a józan műveltség gyarapodásának”. Ezek sem lehettek riválisai a szigeti főrabbinak.

Kivételt csak a szaploncai rabbi képezett. Amikor már csak az lehetett chászid rabbi, akinek már a nagyapja is az volt, vagy aki „benősült egy rabbiszékbe”, nos, akkor jelent meg a semmiből Joszef Meir Weiss, a csodarabbi. Élete mint a mesében.

Volt Munkácson egy rabbi, és annak három fia. A legkisebbik 1838-ban született, egy zseni volt. Nem akart rabbi lenni, semmit sem akart, csak tanulni. Megnősült, és Borsán lakott. Megözvegyült fiatalon, visszaköltözött Munkácsra, majd onnan Szaploncára. A falu végén egy viskóban nyomorgott, a szomszédok irgalma tartotta életben, akik élelmet és fát vittek neki, sajnálatból.

Csendes volt, rejtőzködő, mindenki elismerte, hogy nem hétköznapi ember. Kabbalista volt, mégpedig a legnagyobbak közül való, amilyet évszázadok óta nem látott a világ. Csak a szigeti jesiva vezetőjével hasonlíthatták, Jidele Modernnel, a másik kabbalista zsenivel. Ha hasonlították, csak azért tették, hogy megállapítsák: Joszef Meirnél nincsen nagyobb a világon. Amíg Jidele Modern benősült a szigeti milliomos Kahane családba, addig Joszef Meir Szaplonca szélén nyomorgott. Az a szóbeszéd járta, hogy bár a földön él, a magasságokban lebeg szelleme. Rosszakarói szerint köze volt a sátáni praktikához. Elmélyültségében erről nem is vett tudomást, soha sem nézett nőre, feleségét sem látta soha szemtől szemben.

Aztán történt valami, ami megrengette Szaploncát, és a rengés eljutott Szigetre is. Történt, hogy ros hasono, a zsidó új év első napján mentek haza a zsidók az imaházból, köztük Joszef Meir is, áthatva a „rettenetes nap” szentségétől. A csoport elhaladt egy nő mellett, aki az utca porában ült zokogva. Joszef Meir a sor végén haladt, megállt, és életében először egy asszony könnyes szemébe nézett. Ő, aki hangját sem hallatta soha, megszólította az asszonyt, és ez megállásra késztette a többieket is. Miért sírsz, lányom? – kérdezte szelíden. Az asszony, aki nem ismerte őt, kifakadt: Rebbe, tíz éve vagyok férjnél, nem szültem gyereket férjemnek! El akar válni tőlem! Mi lesz velem rebbe? Kegyelmezzen rajtam, rebbe!

Aznap Joszef Meir olvasta a prófétai szakaszt az istentiszteleten, Hanna történetét a meddő asszonyról, akin Isten megkegyelmezett. Joszef Meir nem tiltakozott, hogy rabbinak szólították. Azt mondta az asszonynak: Menj haza, lányom! A kegyelmes Isten látja könnyeid őszinteségét! De ha nem, én majd beszélek Vele! Aki hallotta az elhangzottakat, elborzadt, volt az egész helyzetben valami misztikus, szokatlan, nem ismertek rá Joszef Meirre. Ahogy az lenni szokott, elfelejtették az egészet.

Aztán svieszkor gyűltek a zsidók az imaházba ünnepelni, „jelen lenni a Szinai-hegyi tóra átvételénél”. Az ünnep beköszönte előtt kicsapódott az imaház ajtaja, egy kaftános zsidó lépett be sietve, leborult Joszef Meir lábai előtt, és azt kiáltotta: Rebbe! Fiam született, ahogy azt megígérte a feleségemnek!

Joszef Meir egy pillanat alatt Szaplonca rabbija lett. Megnősült, elvette a gazdag Jankel Basch özvegy lányát. Megszűnt minden anyagi gondja. Csodarabbi lett. Tolongtak hozzá az emberek, messzi földről jöttek meddő asszonyok, tudták, hogy akire a rebbe áldását adja, annak fia születik. Ez megrengette a szigeti rabbi koronáját is. Nem vett róla tudomást: nem akart háborút. Nem így a két „udvar” udvaroncai. A szaploncaiak egy mondókát harsogtak, hogy „a szaploncai rabbi még egy kále mezinkének (kiskorú menyasszony) is gyermekáldást imádkozik, a szigeti rabbitól bezzeg még egy tehén sem borjadzott”. A mondóka futótűzként terjedt, rajta nevetett az egész megye. Rav Joszef nem akart machlajkét: utált minden háborúskodást. Fogta magát, és ment Szigetre kiengesztelni a főrabbit.

Délután érkezett, a rabbi a nagy zsinagógában volt, jom kipur kátán lévén. Futótűzként terjedt a hír: itt a szaploncai rabbi! Mi lesz most: háború? Az előimádkozó, Avrom Máder pokoli gondolatot eszelt ki.

Amikor odalépett Joszef Meir köszönteni a főrabbit, rákezdett a 79. zsoltárra: „Zsoltár Aszaftól: Isten, idegen népek mentek be örökségedbe, tisztátalanná tették szentséged Templomát. Tették Jeruzsálemet kőhalmazzá...” A szaploncai rabbi értette a célzást, nem tudta, hogy improvizáció volt. Megfordult, és szótlanul elhagyta a zsinagógát. A főrabbi nem küldött utána és nem üzent neki. A két rabbi soha nem találkozott többé.

Szaplonca híre egyre nőtt. Aztán történt valami, amire nem volt magyarázat, szóbeszéd tárgya lett. Megtörtént váratlanul, úgy, hogy akár „csillaghullást” is okozhatott volna. Szombat délután volt, a hívek ültek az imaházban az utolsó szombati lakomán. Bejött a samesz, és a rabbi fülébe súgta: Rebbe! Reb Dovid Koffler haldoklik! A rebbét kéreti! A rabbi amint tehette, ment a beteghez, hívei meg utána. A beteg megragadta a rabbi kezét és megcsókolta. Rebbe! Könyörgök, segítsen! Élni akarok. Férjhez kell adnom a lányom! Rebbe, félek! Könyörgök, segítsen, mert tud segíteni, ha akar! A rabbi a megszokott szelíd hangján ezt mondta: Reb Dovid! Én megesküszöm a kegyelmes Isten nagy szent nevére, hogy meg fogsz gyógyulni! Néma csend lett a szobában: ilyet még nem hallottak rabbitól. A beteg megnyugodott, elengedte a rabbi kezét. Az megfordult, és ment vissza a beszamedresbe. Az utca sarkáig sem értek, amikor jött utánuk a szörnyű hír: Reb Koffler halott! Mintha az ég szakadt volna rájuk. A rabbi nem esett zavarba, csendesen, békésen ezt mondta: Burich Dájen ha Emesz! Tudtam, hogy menthetetlen. A hátralevő idő csak kínt és gyötrődést jelentett volna számára. Rettegett a haláltól. A Sulchán Áruch szerint ha egy beteg megmentéséről van szó, az élet néhány röpke pillanatáért is megszegik a szent szombati tilalmat. Ezért esküdtem meg neki. Pusztuljon az én túlvilági osztályrészem, az a fontos, hogy egy zsidó emberbe lelket leheltem, elvettem félelmét.

Hát ilyen volt Admor Szpinker. Hívei azzal jutalmazták, hogy Cfátban, a Kabbala fővárosában temették el, elismerve, hogy Joszef Meir Weiss a cfáti kabbalistákkal, Mose Kordovéróval, Jitzhák Luriával, Chájim Vitállal együtt bújt meg a Mindenható trónusa alatt. Ahogyan a 91. zsoltár mondja: „Aki ül a magasság rejtekében, a Mindenható árnyékában időzik.” Titokban és titokkal jött a földre, a maga módján hozva és hirdetve a nagy szent igazságát a Tórának. És vitte magával a titkot, amit csak ő tudott, s amely nem osztható meg velünk, egyszerű emberekkel.

Szerdócz J. Ervin

APRÓHIRDETÉS

VEGYES

A Budapesti Zsidó Hitközség licites eladásra meghirdeti Budapest IV. ker., Csányi L. u.-i ingatlanát. 379 m²-es ingatlanon két, teljes felújításra szoruló, összesen 168 m²-es lakóingatlan önkormányzati kötelezéssel. Gáz az ingatlanon nincs. Induló licitár: 14,761 millió Ft. Érdeklődni: Szilárdné, 413-5549, 8–11 óra között.

Hittanoktatás a Hegedűsben (XIII. ker., Hegedűs Gy. u. 3.) minden szombat délután. 06-20-311-9402.

Festmények vétele! Budapesti galéria a Dohány zsinagóga szomszédságában magas áron, azonnali készpénzfizetéssel vásárolja 19. és 20. századi neves magyar festők műveit. Antik 2000 Stúdió. Üzletcím: 1077 Budapest, Wesselényi utca 9. Tel.: 06-1-344-2728, 06-20-924-5370, www.antik2000studio.hu

Újlipótvárosban garzonlakás turistáknak kiadó. Tel.: 226-4109.

Vígszínházhoz közel turistáknak lakás kiadó. Tel.: 06-30-346-2223.

Farkas Zsolt vízvezeték-szerelés, gázkészülék-javítás, lakásfelújítás. Tel.: 242-2028.

Háziorvosi és eü. fogl. rendelés Zuglóban, XIV., Róna köz 6. Szerda–csütörtök 15–16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 251-8525.

Fogorvosi rendelőm címe: XIII., Szt. István krt. 4. III. 1. Tel.: 320-4778, 06-20-496-2223, dr. Virág Péter.

Örömmel tudatjuk, hogy a Rabbitestület és a Mazsihisz vezetősége megállapodott David Goldberg mohéllal (Németország), aki zsidó fiúgyermekek körülmetélését vállalja. Amennyiben az Ön családjában ilyen szimchá (öröm) van, kérjük, jelentkezzen a Rabbiságon a 413-5580-as telefonszámon vagy a rabbitestulet@mazsihisz.com e-mailen keresztül, hogy a gyermeket Ábrahám szövetségébe felvehessük.

Kereskedő és **becsüs** ügynökség hagyatékot, gyűjteményt ad-vesz. Tel.: 06-30-928-7792.

Könyvnyomtatás, füzetkészítés, színes nyomtatás, plakátnyomtatás. Messinger: 315-0264.

Kárpótlási jegyet, földutalványt legmagasabb áron vásárolok. Azonnali készpénzfizetés. 06-20-575-1411, 334-2620.

Falk Miksa utcában eladó 248 m²-es, I. emeleti lakás. 150 millió. 06-30-301-2616.

KASTÉLYOK BERENDEZÉSÉHEZ vásárolok nagyméretű és kisebb festményeket, **EZÜSTTÁRGYAKAT,** 12 személyes evőeszközkészletet, cukordobozokat, gyertyatartókat, tálcákat stb. Kovács Margit és Gorka kerámiáit, herendi, meisseni, Zsolnay porcelánokat, régi álló-, fali- és asztali díszórákat, antik, barokk bútorokat, tabernákulumot, szekretert, reneszánsz dolgozószobát, bronz-, fa- és márványszobrokat veszek. (Hibásakat is.) Teljes hagyatékért első vevőként a legmagasabb árat fizetem, **KÉSZPÉNZBEN.** Díjtalan kiszállás, értékbecslés, vidékre is. **ÜZLET: I. KER., BATTHYÁNY U. 10.** (Mária térnél). **TEL.: 201-6188, 06-20/323-4104.** E-mail: kastelyberendezese@t-online.hu

Manikűr, pedikűr. Hívásra házhoz megyek. 06-20-551-4580.

Eladó VII. kerületi, Wesselényi utcai, 56 m²-es, első emeleti, utcai, kétszobás, cirkófűtéses öröklakás. Irányár: 15 120 ezer Ft. 06-30-215-6498.

Gyógypedikűrös házhoz megy. Tel.: 708-1473, 06-20-805-5959.

Budapest VIII., Horánszky u.-ban 120 m²-es, 3 szobás, berendezett lakás hosszú távra kiadó, bérleti díj + rezsi. Érdeklődni: 06-20-410-2113.

Zsinagógával szemben 86 m²-es, világos, ötödik emeleti lakás eladó. Irányár: 27,4 millió Ft. Lift van. 06-30-273-4151.

Keresem öcsémet, Klein Sámuelt, aki 1942-ben született Budapesten, 1944-ben a X. ker., Kelemen utcai otthonból a többi hasonló korú gyerekkel lovas kocsira rakták, és azt mondták nekik, hogy elmennek sétálni. Aki tud róla valamit, kérném, értesítse unokahúgomat Budapesten a 06-20-410-2113-as telefonszámon vagy engem Izraelben: Jerusalem, Mökor Hajim 34, Ora Berkovics szül. Klein Olga. Tel.: 02-678-7719 vagy 678-5636.

Ablaktisztítást, nagytakarítást vállalok. 06-30-964-3406. 10 óra után!

Újlipótvárosban kellemes kislakás kiadó. 06-30-914-0394.

Középkorú hölgy délutánonként, illetve hétvégén idősgondozást és takarítást vállal. 06-20-357-3916.

Órajavítás, antik órák teljes restaurálása, esetleg oda-vissza szállítással. Órák, elemek, csatok, óraszíjak (erős csuklóra is) nagy választékban. Tel.: 06-70-505-5620, napközben. VII., Garay u.–Murányi u. sarok, a Garay térnél. Jung Péter. Web: www.jungoras.hu

Antik csillárok javítása, vétele, eladása. 321-2972. Bp., Hevesi S. tér 3.

Dobogókőn (Visegrádi-hegység) 7 m magas, kétszintes „Kárpát" faház 320 négyszögöles telken eladó. Érdeklődés esetén e-mailben fotókat küldök. 222-3031.

Szövegszerkesztést, gépírást vállalok, magnóról is. Telefon munkaidőben: 331-5088.

Két fő bridzspartnert keresünk. Tel.: 06-20-498-5606.

Eladó XIII., Katona József utcában másfél szobás, 43 m²-es lakás. Ár: 15 millió Ft. 06-30-346-2223.

Síp utcában irodának átalakított üzlethelyiség eladó. Tel.: 342-8943.

Keresés. A Wallenberg Alapítvány kéri, hogy aki bármit tud Krausz/Castelly Ernőről és Biankáról, akik a fővárosi gettóban voltak és a Kozma utcai temetőben nyugszanak, de nem tudjuk, ki temettette el őket, jelentkezzen Gádor Miklósnál a 413-5564-es számon vagy az m.gador@mazsihisz.com e-mail címen.

HÁZASSÁG

18 év tapasztalatával várom önt, amennyiben társra vágyik. Az emberi sorsok segítése, a társkeresés számomra hivatás. Nyugdíjasoknak kedvezmény. Elérhetőségeim: Györgyi asszony, 326-5989, reggel 8–10-ig, este 20–22-ig. E-mail: gyorgyi11@vivamail.hu

49 éves, jelenleg mélyen magába zárkózott férfi részére olyan jólelkű, magányos, 45–50 év körüli hölgy válaszát várom, aki vissza tudná adni életkedvét, és esetleg boldoggá tudná tenni. „Budapesti" jeligére a kiadóba.

Fiatalos, zenét, táncot, kirándulást, vízitúrázást kedvelő zsidó hölgyet keresek társnak, esetleg házastársnak. „Jól szituált" jeligére a kiadóba.

160/65, 65 éves zsidó nő megismerkedne hasonló korú, barátságos férfival. 06-20-208-0215.

IMAIDŐK

Templomok	Péntek este Júl. 3.	Szombat reggel Júl. 4.	Péntek este Júl. 10.	Szombat reggel Júl. 11.
Dohány	18.00	9.30	18.00	9.30
Frankel L. út 49.	18.30	10.00	18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.	19.00	9.00	19.00	9.00
Vasvári P. u. 5. (lubavicsi)	19.30	9.00	19.30	9.00
Thököly út 83.	18.30	9.00	18.30	9.00
Hunyadi tér 3.	19.00	9.00	19.00	9.00
Bethlen tér 2.	19.15	9.30	19.15	9.30
Nagyfuvaros u. 4.	19.00	8.00	19.00	8.00
Rabbiképző-ORZSE (Bérkocsis u. 2.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Kazinczy u. 27.	20.35	8.00	20.30	8.00
Alma u. 2.	20.35	8.00	20.30	8.00
Kórház (Amerikai u. 53.)	19.30	7.30	19.30	7.30
Páva u. 39.	19.00	9.30	19.00	9.30
Dózsa Gy. út 55.	18.00	9.30	18.00	9.30
Berzeviczy u. 8.	18.00	9.00	18.00	9.00
Károli G. tér 5.	19.00	9.00	19.00	9.00
Visegrádi u. 3.		9.00		9.00
Dessewffy u. 23.	20.35	9.00	20.30	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)		8.45		8.45
Lauder iskola (Budakeszi út 48.)	18.00		18.00	
Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)	18.00		18.00	
Vidéken				
Vác (Oberlander Endre tér 1.)	18.00		18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)	18.00		18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)	18.10		18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)	18.00		18.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	20.25	8.00	20.25	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	20.25	8.00	20.25	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	18.00	8.00	18.00	8.00
Pécs (Fürdő u. 1.)	18.30	10.30	18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00	
Szombathely	18.00		18.00	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	18.00		18.00	
Keszthely (Kossuth L. u. 20.)	18.00		18.00	
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)	18.00		18.00	
Siófok (Széchenyi út 4.)	19.00		19.00	

NAPTÁR

Július 3.	péntek	Támmuz 11.	Gyertyagyújtás: 8.26
Július 4.	szombat	Támmuz 12.	Szombat kimenetele: 9.45
Július 9.	csütörtök	Támmuz 17.	Sivá ászár bötámmuz böjt
Július 10.	péntek	Támmuz 18.	Gyertyagyújtás: 8.22
Július 11.	szombat	Támmuz 19.	Szombat kimenetele: 9.40

Tájékoztató a Zsidó Nyári Fesztiválról

Emlékezetem szerint ilyen nagy létszámban még nem köszönthették a patinás Díszteremben az írott és elektronikus média munkatársait. Ez is igazolni látszik, hogy a 12. alkalommal megrendezésre kerülő Zsidó Nyári Fesztivál egyre inkább szerves része a budapesti kulturális és közéletnek, s messze nemcsak a belföldi érdeklődőknek nyújt kiváló lehetőséget arra, hogy olyan zenei és egyéb események részesei legyenek, amelyekre egyébként el sem juthatnának, hanem a hazánkba már sok éve kifejezetten erre az eseménysorozatra ideutazó külföldiek igényeit is messzemenően kielégíti.

A sajtótájékoztatót megelőzően kivetítőn zenét hallhattak a megjelentek, majd *Korcsolán Orsolya* hegedűművész előadása „hangolta fel" az érdeklődőket.

Vadas Vera igazgató asszony üdvözlő szavai után *Zoltai Gusztáv* ügyvezető igazgató köszöntötte a megjelenteket, s adott átfogó tájékoztatást a fesztivál programjáról.

„Idén **augusztus 30-tól szeptember 7-ig** tart a XII. Zsidó Nyári Fesztivál, és ahogyan azt Önök is tudják, ez egy politikamentes kulturális rendezvénysorozat. Azonban az utóbbi időben egyre erősödő szélsőséges megnyilvánulások miatt minden eddiginél lényegesebbnek érzem, hogy értékteremtő szerepünk megfelelő hangsúlyt kapjon.

Ebben az évben a tolerancia jegyében szerveztük programjainkat, és kiemelten fontosnak tartjuk, hogy az egyik, fiatalokhoz szóló koncertünk kifejezetten ennek a gondolatnak a jegyében kerüljön bemutatásra.

Szeptember 6-án a SYMA csarnokban a három Király testvér, Linda, Viktor és Benjámin megakoncertjére várunk minden európai gondolkodású embert, akik számára alapvető értéket jelent az elfogadás és egymás kultúrája megismerésének fontossága. Szeretnénk az eseményt mindenki számára elérhetővé tenni, ezért a belépés ingyenes lesz. Természetesen számos más rangos, színvonalas program is lesz idei fesztiválunkon.

Szeptember 7-én a Dohány utcai zsinagógában koncertezik a világhírű Izraeli Filharmonikus Zenekar, az est karmestere Riccardo Muti, aki többek között 15 évig volt a milánói Scala zeneigazgatója. Ebben az évben több fontos évfordulóhoz is kapcsolódik ez a hangverseny, hiszen szeptemberben ünnepeljük a Dohány utcai zsinagóga megnyitásának 150. éves és a magyar–izraeli diplomáciai kapcsolatok megújulásának 20. évfordulóját.

Rendezvényeink között több olyan koncert is található, amely a szefárd zenekultúra világába ad betekintést. Célunk, hogy a balkáni, spanyol, indiai, bolgár és török hatások által is gazdagított zsidó zenét bemutassuk.

A Dohány utcai zsinagóga nyitókoncertjén, **augusztus 30-án** Szefárd varázs címmel hallhatják Palya Bea estjét, amelyen a nemzetközi hírű fiatal énekesnő első alkalommal adja elő spanyol, bolgár és török szefárd dalokból összeállított új műsorát olyan kiváló muzsikusokkal, mint Dés András és Bolya Mátyás.

Igazi különlegesség lesz Timna Brauer koncertje **szeptember 2-án.** Ausztriából érkezik hozzánk az izraeli származású énekesnő, aki Dalok Jeruzsálemből című estjével számíthat komoly érdeklődésre.

Szeptember 1-jén rendhagyó, balkáni zsidó dallamokból összeállított programmal lép fel a Dohány utcai zsinagógában a Nikola Parov Quartett, a koncert másik vendége Illényi Katica lesz, aki a klezmer és a dzsessz világából ad ízelítőt.

Hagyományainkat megtartva, ezúttal a budai körzet Frankel Leó úti frissen felújított zsinagógájában lesz kántorkoncert, ahol fellép Shai Abrahamson, az izraeli hadsereg főkántora, a házigazda pedig Fekete László főkántor. Természetesen sokak kedvence, a Budapest Klezmer Band sem fog hiányozni a programból. **Szeptember 3-i** koncertjük vendége ezúttal a kiváló roma és zsidó muzsikusokból néhány éve alakult Judrom együttes és Klein Judit lesz.

Ugyanezen a napon az Uránia Nemzeti Filmszínházban az izraeli flamenco együttes Dávid király és Bát-Sheba történetét meséli el a tánc nyelvén.

A Rumbach utcai zsinagógában már hagyományosan a klasszikus zene kapja a főszerepet. Händel halálának 250. évfordulójára Kárászy Szilvia zongoraművész különleges esttel készül. A világhírű zeneszerző műveinek átirata harangjátékon fog megszólalni, a Solti Kamarazenekar közreműködésével. Ezenkívül nemzetközi rangú fiatal magyar művészek kamarazenei hangversenyeire várjuk az érdeklődőket.

Augusztus 31-én Balatoni Péter és a fiatal izraeli-görög származású zongoraművész, Keren Hanan zongoraestjét hallgathatják meg, **szeptember 3-án** Korcsolán Orsolya hegedűművész lemezbemutató koncertje lesz.

Szeptember 2-án Mendelssohn műveiből összeállított kamarazenei esten emlékezünk a kiváló zeneszerző születésének 200. évfordulójára.

A Rumbach utcai zsinagóga klasszikus koncertjei között Bálint András Radnóti-estje **szeptember 1-jén** a magyar irodalom egyik klasszikusát idézi elénk.

A Magyar Zsidó Múzeumban a legendás fotóművész, Robert Capa műveiből láthatnak majd válogatást, a Budapest Galériában pedig egy kiváló kortárs izraeli festőművész, Hanna Fluk mutatkozik be.

Idén először a Szépművészeti Múzeumban is lesz rendezvényünk. A Szentföld öröksége című kiállításunknak – melynek anyagát a jeruzsálemi Izrael Múzeum kölcsönzi – fesztiválunk hetében lesz a zárása, s az utolsó napon a nemzetközi hírű fiatal izraeli csellista, Gavriel Lipkind ad koncertet. Első alkalommal mutatkozik be a magyar közönség előtt.

Sokak kívánságára ismét lesznek szabadtéri rendezvényeink, és a zsidó könyvnap is új helyszínre talál. A felújított Gozsdu-udvar különleges színhelyet biztosít négy napig tartó kézműves és könyves kirakodóvásárunknak, amelyet **augusztus 29-én** este rendhagyó, jókedvű utcabállal nyitunk majd meg. Szabadtéri gyerekelőadásokra, kávéházi sanzonestre, sóletpartira és klezmerkoncertekre várjuk önöket.

Ezúton szeretném megköszönni támogatóinknak, a Fővárosnak, a Nemzeti Kulturális Alapnak, az OTP-nek, Izrael Állam Nagykövetségének, a Szochnutnak és nem utolsósorban Önöknek, a média képviselőinek, hogy évről évre segítik a Zsidó Nyári Fesztivál rendezvénysorozatát."

Az események ismertetése után mikrofont kaptak a programgazdák is, akik egy-egy produkció részleteibe avatták be a sajtó munkatársait.

A hagyományos esemény állófogadással zárult.

A fesztivál műsorát megtekinthetik a **www.zsidonyarifesztival.hu** weboldalon is, a belépőjegyek pedig már megvásárolhatóak valamennyi Interticket-irodában, a Síp utca 12. szám alatti Aviv Travelnél, valamint a neten is.

gál

Hírek, események röviden

– Köszönet az MCSZ-nek. Lancz Éva, a WIZO elnöke levélben mondott köszönetet a Magyarországi Cionisták Szövetsége vezetőségének azért az önzetlen segítségért, amelylyel lehetővé tették, hogy részt vehessenek a Rómában megtartott nemzetközi WIZO-kongresszuson. Az elnök beszámolóját, melynek végén valamennyi résztvevőt meghívta a Dohány utcai zsinagóga 150 éves jubileumi ünnepségére, állva és vastapssal fogadta a hallgatóság.

ÚJ ÉLET
a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja
1075 Budapest, Síp u. 12.
Telefon/fax: 322-2829
E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu
ujelet01@freemail.hu
Főszerkesztő: Kardos Péter
Olvasószerkesztő: Gábor Zsuzsa
Kiadótulajdonos: Mazsihisz
Előfizetési díjak: Belföldön: 1 évre 3120 Ft
Külföldre 5760 Ft/év
USA és Izrael: 6240 Ft/év
Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.
OTP bankszámlaszám: 11707024-22118480
OTP SWIFT kód: (BIC) OTPVHUHB
IBAN: HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000
Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, előfizethető a kiadónál.
Postacsekk: 11707024-22118480
Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk intézése a 06-(80)-444-444-es ingyenes zöldszámon.
Szedés: WolfPress Nyomdaipari Kft.
Nyomtatás: VESZPRÉMI NYOMDA ZRT.
ISSSN 0133-1353

DEUTSCH GÁBOR

Naftali Krausnak van fogalma

Könyvismertető

A könyv egyik címe vagy inkább mottója: Ismerd meg Atyád Istenét, rövidebb címe vagy műfaja: Zsidó fogalomtár. Kissé vitáznánk mind a két meghatározással, ugyanis az első igaz Az Ősi Forrás immár mind a 19 könyvére. Ez a tendencia érvényesül bennük. Ezen gondolat Naftali Kraus munkásságának lényege. A Krónikák Könyvében Dávid király biztatja erre bölcs fiát, Salamont, amikor átadja neki a Szentély megvalósításának tervét, feladatát. Szerzőnk annyival lép tovább, hogy a vallashoz szükséges ismereteket azok számára is világossá kívánja tenni, „akik még kérdezni sem tudnak”. Vallja a vallásról, hogy nem a zsidóságnak egy része, hanem alkotóeleme, pillére. Nélküle nem létezhet, ez fennmaradásának titka. Eddigi könyveinek örvendetesen bővülő sora rendkívüli sokoldalúsággal járja körül e témát, indulva a Tórától, érkezve a prófétákig. Bár most nagy munkába fogott a szerző, Ezékiél próféta életének és alkotásainak bemutatásán dolgozik, valószínűleg valami impulzus hatására érezte, hogy az alapvető fogalmak ismeretének hiánya fékezi a lényeg követhetőségét. Ezért türelmetlenül várt művét félretéve, megírta az ismerettárat. Ez a megnevezés szerepel a könyv előszavában, és a célt talán jobban kifejezi, mint a jelzett fogalomtár, bár az utóbbi is igaz. Az érthetőség fontos követelménye ezen írásnak, ezért a tárgytól függően hosszabb vagy rövidebb a magyarázat. A kásrut például annyira jelentős, hogy a Függelékben részletesen elemzi a követelményeket. Az ünnepekét szintúgy.

Naftali Kraus nincs egyedül ebben a témában, Jólesz Károly Hitéleti kislexikonja annak idején hasonló céllal készült. De ez a tenger kimeríthetetlen. Mind a két jeles mű vagy hatszáz más fogalmat tárgyal, vagy más oldalról közelíti meg a szabályok, szokások, szólásmondások ismertetését. Bizonyára lesz folytatás, ezt ígéri az egyes szám a cím mellett. Mert még nem jutottunk a hosszú sor végére. Meggyőződésünk, hogy az említett két könyv, Naftali Krausé és Jólesz Károlyé, nem hiányozhat a könyvespolcáról azoknak, akik a vallás lényegének megismeréséhez kötődnek. Most alkalom kínálkozik, hogy N. K. megjelent ismerettárát beszerezzük és forgassuk. Lehet elolvasni egyszer-kétszer-tízszer, és levenni a polcról mindannyiszor, ahányszor az élet a témával kapcsolatos kérdést felveti. Jó érzés, hogy mankó van a háznál, amelyre támaszkodhatunk.

A héber szavak ivrit kiejtéssel íródtak, helyesen, mert a legkülönbözőbb hangzásokat úgysem lehet sorra venni. Zárójelben azonban többször megjelöli a szerző a nagyon ismert kiejtést is. Ugyanakkor kivételt is képez, pl. a „krisme leinolás”, a lefekvés előtti ima annyira ismert kifejezés, hogy héberesítése felesleges lett volna. A „Siráim” szó meglepett minket, a tányéron maradt maradékot vagy jámbor emberek által megkóstolt ételt mi csak srájimnak hallottuk említeni.

Mondhatná valaki, hogy lexikális műveknél az objektivitás nem elhanyagolható, Naftali Kraustól azonban ezt ne várjuk el. Ismerjük chászid és ezen belül a választott irányzatát, bőréből nem bújhat ki. Azért csendben megjegyezzük, a tikun szónál, amikor a sávuoti éjszakai ébrenlétet magyarázza, ez régi szokás, és nem csak a chászidoknál, az okok között felsorolható, hogy őseink a kinyilatkoztatás előtti éjszakán elaludtak. A dájján fordítása pontos, bírót jelent, valóban a dájjánut a rabbi magasabb képzettségét igényli, egy félreértés mégis elképzelhető, talán megjegyzést érdemelt volna, hogy a dájen ortodox körökben a másodrabbi megnevezése. A jiddis szócikkhez szóló megállapításnál a szerző bizonyára Budapestet értette, ugyanis egész Magyarországra nézve a jiddis beszéd viszont kelendő volt. Vidéken, főleg falvakban és kisvárosokban, több mint százezren beszélték a háború előtt. A diskurzusnak, sőt az ortodox drósének és tanulásnak is ez volt a nyelvezete. Chéderben, jesivában a Szentírást és a Talmudot e nyelvre fordították, „tájcsolták”. Nem is szólva a történelmi Magyarországról – Munkács, Nagyszőllős, Huszt, Dés, Máramaros, Szatmár –, ahol még nagyon sok nem zsidó is értette, sőt beszélte e nyelvet. A Rumbach templommal és a Mazsihisszel mi nem foglalkoztunk volna, nem vallási fogalmak, nem tartoznak az „Ismerd meg Atyád Istenét” tárgyához. Aktuális politikai él nem illik e nemes témához. Egyébként az adatok ebben az esetben nem is pontosak.

A függelékről már írtuk, hogy a kóserság és az ünnepek részletes elemzését nagy érdeklődéssel olvastuk. Teljesen egyetértettünk tartalmával. Azt se bántuk volna, ha más, hasonló fontosságú fogalmat ilyen részletes aprólékossággal ismertet számunkra. Ugyanezen részben található anekdoták már megjelentek N. K. Zsidó ünnepek a chászid legenda tükrében c. könyvében. Az itteni ismétlés csak azért aggályos, mert nem csatlakoznak az ismerettár anyagához.

Mindent összefoglalva: hangsúlyozni szeretnénk, hogy a szokásos mondat: „Nem hiányozhat a könyvespolcról ez a kötet”, ezúttal indokolt és háromszorosan aláhúzandó. Nagyon hasznos tudnivalók, gazdagabbak lettünk általa. Recenzióírója számára nemcsak megtiszteltetés volt e munkáról beszámolni, hanem mivel többször kellett elolvasni, tanulságos lecke is.

Köszönet illeti a Wesley János Kiadót, hogy ezen igényes munkának helyt adott, valamint Pesti Zsuzsát, a szerkesztőt.

Csodáljuk Naftali Kraus munkabírását, és a folytatáshoz kívánunk erőt, egészséget.

(Naftali Kraus: Ismerd meg Atyád Istenét. Az Ősi Forrás 19. kiadványa, 305 oldal.)

Schein Dávid ezúton mond köszönetet az őt bár micvájára felkészítő Deutsch Róbert főrabbinak.

SZÍNHÁZ

Levelekkel is lehet ölni

Kathrine Kresmann Taylor „Címzett ismeretlen” című levélregényét *Groó Diána* vitte színpadra, a minidráma főszerepeit *Kulka János, Pető Kata* és *László Zsolt* kapták. A levélregény 1938-ban látott napvilágot a Story Magazin közlésében. 1999 óta színpadi változata meghódította a Broadwayt, bejárta egész Európát és Izraelt. 70 év alatt 17 nyelvre fordították le. 1932-ben kezdődik a két német barát, *Martin Schulse* és a zsidó származású *Max Eisenstein* levelezése. Levelek áradata sodor minket egy torz ideológia által megmérgezett barátság és egy különös bosszú történetébe. Az eddig elsősorban filmrendezőként ismert Groó Diána a felszín alatt izzó érzelmekről, reményről és keserű csalódásról szóló művet különleges érzékenységgel mutatja be, nagyon vigyázva arra, hogy a düh és az elkeseredés ne csorduljanak túl és véletlenül se mossák el a darab kemény igazságát: vannak bűnök, amelyekre nincs bocsánat, és amelyek megtorlása nélkül nem mehetünk tovább, nincs lelki béke.

Groó Dianát kérdeztük múltról, jelenről, bűnről és megbocsáthatatlanról.

– Körülbelül két évvel ezelőtt hívták fel a figyelmemet erre a levélregényre, amelyet nyersfordításban kaptam meg. Itthon ezelőtt még sosem játszották. Két évembe került, hogy összeszedjem a bemutatáshoz szükséges anyagiakat, Naszódi Kati producer segítségével.

– Egy ilyen kevés szereplős, kis költségvetésű darab is ennyi utánajárást igényel?

– Korábban filmeket rendeztem, de amikor elkezdtem foglalkozni ezzel a minidrámával, rájöttem, hogy a film és a színház hasonlóan nehezen menedzselhető területek. Amikor 2006-ban először elolvastam a darabot, arra gondoltam, hogy most rögtön meg kell csinálni, mert nagyon aktuális. Féltem, hogy az idő előrehaladtával már nem lesz a mindennapokra vonatkozó üzenete. Sajnos tévedtem, ez a darab ma még aktuálisabb, mint volt... A színészek, Kulka János és László Zsolt már első felkérésemre igent mondtak. Pető Kata a harmadik szereplő, mivel az ő tragédiába forduló sorsáról szól az egész levelezés, így azt gondoltam, hogy neki is a színpadon kell lennie.

– Mekkora sikere volt?

– Óriási, és azóta is telt házzal megy. Mind nekem, mind a színészeknek nagyon fontos volt a darab. Általában minden előadáson ott vagyok, nézem az emberek arcát, reakcióit, és azt látom, hogy mindenki a mű hatása alá kerül. Külön öröm, hogy nemcsak azok jönnek el, akik zsidóságuk miatt érintettek a témában, mert a történet mindenkinek szól. Egy hónappal előre el szoktak kelni a jegyek.

– A történet legalább annyira szól a zsidóságnak, mint a többségnek. Egyik szereplője, Martin ugyanis liberális, felvilágosult németből Hitler eszméinek hatására elvakult nemzetiszocialistává válik. Mi ennek a mai üzenete?

– Ez a mű már 1938-ban megjelent Amerikában, de Európába nem juthatott el. A zsidóságnak azt üzeni, hogy ébernek kell lenni és figyelni minden intő jelre, még akkor is, ha azok látszólag jelentéktelenek és nem hordoznak reális veszélyt. Nem eshetünk többet a naivitás csapdájába. A többségnek – és egyben minden embernek – pedig azt üzeni, hogy felelősek vagyunk a gondolkodásunkért, a tetteinkért, és azért, hogy milyen ideológia mellé állunk. Itt az egyén felelősségéről van szó, arra figyelmeztet, hogy még egyszer ugyanabba a csapdába ne lépjünk bele.

– A nácik a megvezethető német többségre alapoztak. Ez az embertípus ma is jelen van?

– Igen, és ez a legfontosabb, máig aktuális része a darabnak. A mai Magyarországra és a mai világra egyaránt vonatkozik.

– A „Címzett ismeretlen”-t az Egyesült Államokban még a második világháború kitörése és borzalmai előtt mutatták be. Milyen volt a fogadtatása?

– 1938-ban publikálták a Story magazinban. Nagyon nagy sikere volt, felfigyeltek rá, de Európába nem jutott el. Sokat gondolkoztam azon, vajon min változtathatott volna megjelenése a korabeli Európában, ha mégis eljut és bemutatják. Valószínűleg úgy végezte volna, mint más zsidó szerzők művei: mágyán. Talán lehetett volna valami profetikus üzenete. Az a fantasztikus ebben a történetben, hogy szerzője az 1930-as évek elején, amerikai újságokban megjelent tudósítások alapján írta meg művét. Pontosan megjósolta, hogy mi várható a náci Németországban. Félelmei valósak voltak, ahogy ez később bebizonyosodott.

Groó Diána

– Tehát ez egy igaz történet?

– A levelekben szereplő információk és események megtörténtek, azonban a két férfi levelezése csak fikció. Annyi valóság van bennük, hogy Németországból érkezett diákok egy csoportja ott ragadt Amerikában, és provokáló leveleket írtak német társaiknak „Le Hitlerrel!” és hasonló tartalommal. Azok rögtön válaszoltak, és kérlelték őket, hogy ne írjanak többé nekik ilyen leveleket, mert életveszélyesek a cenzúra miatt. Ez a történet is bizonyítja, hogy egy diktatúrában levelekkel is lehet ölni.

– Ön filmrendező, gondolkozott már azon, hogy filmre viszi a darabot?

– Ahogy megszerezzük a színházi jogokat, elindulunk ebben az irányban is. Meg fogjuk keresni a szerző örököseit, és megpróbálunk megállapodni velük, ami előreláthatólag nagyon drága lesz, mivel egy világsikert aratott műről van szó. Azonkívül nem biztos, hogy éppen egy magyar rendezőnek fogják megadni a filmre vitelhez szükséges jogokat. A mű 1999-ben bejárta és meghódította a világ színpadait, New Yorktól Tel-Avivig. Amennyiben a filmet mi rendezhetjük meg, külföldön is be szeretnénk mutatni.

– A mű fontos és mindmáig felzaklató kérdése, hogy egy bűnöst tovább lehet-e engedni élni büntetés nélkül.

– A túlélőknek emlékezniük kell, az elkövetők utódainak pedig szembenézni a múlttal. Ezekre a bűnökre számomra nincs megbocsátás. A múlttal való szembenézéssel Magyarországon ilyen szempontból nem állunk jól. Ahhoz, hogy javítsunk a helyzeten, a történelem oktatásán kell változtatni, nem pedig politikai csaták tárgyává tenni a múltat. Addig, ameddig nem lesz közös ügy a történelmi tények feldolgozása és elemzése, nem beszélhetünk érett és önmagával szembesülni tudó társadalomról.

Én a művészet által kívánok hozzájárulni ehhez a folyamathoz, éppen ezért a darab számomra személyes ügy.

Szilágyi Iván Péter